

Daiva Trijonienė

Pirmoji pagalba ruošiantis lietuvių kalbos egzaminui

(mokinio sąsiuvinis)

Turinys

Pratarmė	3
Dokumentai	4
Lietuvių kalbos ir literatūros programa	4
Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programa.....	12
VBE/MBE vykdymo instrukcijos	15
Vertinimo instrukcija (kriteriniai aprašai).....	15
Teoriniai pagrindai	20
Tekstas.....	20
Pastraipa	21
Samprotavimas	24
Teorijos apibendrinimas	27
Samprotavimo rašinys	27
Rašinio pavadinimas	28
Dėstymas	30
Kontekstas	32
Apibendrinimas	34
Literatūrinis rašinys	35
Literatūrinio ir samprotavimo rašinio skirtumai	35
Rašinių pavyzdžiai	36
Apibendrinimas	39
Praktinės užduotys	40
Naudota literatūra	54

Pratarmė

Šis leidinys skirtas visiems **moksleiviams**, kurie ruošiasi laikyti gimtosios kalbos brandos egzaminą. Nesvarbu, kokį – mokyklinį (toliau- **MBE**) ar valstybinį (toliau-**VBE**). Reikia pabrėžti, kad **gimtosios** kalbos egzaminas – vienintelis **privalomas**, tai pasiruošti jam privalo kiekvienas, norintis įgyti Brandos atestatą. Apie lietuvių kalbos egzaminą daug rašoma, diskutuojama, jo rezultatai kasmet sistemingai blogėja. Mokiniai skundžiasi, dejuoja aptarinėdami užduotis, vertinimą. Visuomenė vertina mokytojus, mokyklas, pliekia užduočių sudarytojus, bet kas iš to... Situacija didina nerimą, kelia įtampą, atveria kelius neteisingoms interpretacijoms.

Leidinio idėja ir gimė tada, kai jau daug metų buvo dalyvauta įvairiausiuose seminaruose, mokymuose, VBE darbų vertinimo procese, išklaudyta ir sukaupta tiek metodinės medžiagos, kad net susisteminti tapo per sunku.... Iš kilo daug klausimų apie tai, kaip viską sudėlioti pirmiausia **mokiniui**, kad jis nebijotų, turėtų pakankamai žinių, įgytų gebėjimų, atrastų literatūros kūrinių, žinotų, ko jame ieškoti, kaip tai panaudoti kuriant savo tekstą- samprotavimo ar literatūrinį rašinį.

Leidinyje panašus į mokinio konspektų sąsiuvinį, kuriame sudėti svarbiausi dalykai iš Vidurinio ugdymo bendrųjų programų Lietuvių kalbos ir literatūros programos (toliau **BP**), Lietuvių kalbos egzaminavimo (toliau **BE**) programos, vertinimo normų, teorinių pagrindų, teksto kūrimo principų. Tai pirmoji pagalba – viskas, ką būtina žinoti prieš lietuvių kalbos egzaminą. O svarbiausias tikslas - mokiniams turi būti aišku, paprasta. Nuoširdžiai tikiuosi, kad konspektas padės jiems susikurti savo gimtosios kalbos ir literatūros mokymosi sistemą, sudarys prielaidas mąstyti ir rašyti savarankiškai, kūrybiškai, pasikartoti žinomus dalykus, išvengti streso ir sumaišties ruošiantis laikyti gimtosios kalbos brandos egzaminą, kuris, deja, yra privalomas visiems.

Dokumentai

Šio skyriaus tikslas - supažindinti su svarbiausiais dokumentais (skaityti dokumentų niekas nemėgsta), išskirti privalomus, žinotinus dalykus.

Lietuvių kalbos ir literatūros programa

Pagrindinis dokumentas, kuris reglamentuoja visą mokymosi kursą 11-12 klasėje, yra Vidurinio ugdymo bendrųjų programų **Lietuvių kalbos ir literatūros programa** (www.upc.lt), patvirtinta 2011m. Iš jos išrinkti esminiai dalykai, vertinga informacija (paryškinta).

1. Programos paskirtis:

1.1. Lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo programos paskirtis – apibrėžti lietuvių kalbos kaip mokomojo dalyko tikslą ir uždavinius, turinį, numatomus bendrojo ir išplėstinio kurso mokinių pasiekimus. Programa skiriama mokykloms, kuriose mokomasi lietuvių arba tautinės mažumos kalba.

11–12 klasių mokiniai **gali rinktis bendrąjį arba išplėstinį lietuvių kalbos ir literatūros kursą.**

1.2. **Mokantis pagal bendrojo kurso programą sudaromos galimybės mokiniui įgyti bendrąjį kalbinį, literatūrinį kultūrinį išsilavinimą, išsiugdyti kalbos vartojimo gebėjimus, reikalingus visaverčiam kiekvieno žmogaus gyvenimui.**

1.3. **Išplėstinis kursas apima bendrąjį kursą, bet yra platesnis ir išsamesnis. Mokiniui sudaroma galimybė įgyti išsamesnį kalbinį ir platesnį literatūrinį kultūrinį išsilavinimą. Skaitoma ir nagrinėjama daugiau ir sudėtingesnių grožinių ir negrožinių kūrinių, jie nagrinėjami įvairesniais aspektais. Atliekama įvairesnių ir sudėtingesnių sakytinės ir rašytinės kalbos ugdymosi užduočių, projektinių kalbos ar literatūros tyrimo darbų, kuriems reikia savarankiškumo, kūrybingumo, platesnio kultūrinio konteksto išmanymo.**

*Komentaras: nesvarbu, koku kursu mokosi mokinys- **bendruoju ar išplėstiniu**- egzamino **tipą** jis gali rinktis laisvai (mokyklinį, toliau - MBE arba valstybinį, toliau - VBE);*

2. Dalyko tikslas:

Lietuvių kalbos ir literatūros kaip dalyko tikslas – **padėti mokiniams ugdytis komunikavimo lietuvių kalba, literatūrinę kultūrinę kompetencijas; plėtoti gebėjimus kalbėti ir rašyti aiškia, taisyklinga ir turtinga kalba, suvokti save kaip kalbos ir kultūros paveldėtojus, puoselėtojus ir kūrėjus; susiformuoti laisvo, atsakingo žmogaus savimonę, asmeninį santykį su literatūra (ir kultūra), stiprinti savo tapatybės jausmą ir savivertę; ugdytis kūrybinį ir kritinį mąstymą.**

*Komentaras: visas BP literatūros ir kalbos kursas pirmiausia orientuojamas **ne į žinių kiekį, bet į literatūros raidos etapus, krypčių, kūrinių analizės principus, supratimą, kad literatūra yra neatsiejama nuo bendrųjų istorinių, socialinių, bendrakultūrinių tautos vystymosi etapų. Be to, mokiniui svarbu suvokti lietuvių tautos egzistencinę patirtį, užkoduotą literatūroje, kalbos- kaip pasaulio ir savęs pažinimo- svarbą.***

3. Dalyko uždaviniai:

3.1. Bendrojo kurso uždaviniai

Siekama, kad mokydamiesi pagal bendrojo kurso programą mokiniai:

- **plėtotų kalbos žinias, įtvirtintų kalbos vartojimo praktikos įgūdžius;**
- ugdytųsi sakinę kalbą; remdamiesi literatūra, rašytų rišlius įvairios paskirties ir žanrų tekstus;
- **skaitytų brandžiausius lietuvių ir visuotinės literatūros kūrinius, plėstų literatūrinį ir kultūrinį akiratį, lavintųsi meninį skonį;**
- **susidarytų lietuvių literatūros visumos vaizdą;**
- remdamiesi kalbos, literatūros žiniomis, Lietuvos literatūros (ir kultūros) raidos supratimu, autoriaus biografijos, istoriniu, kultūriniu kontekstu, **nagrinėtų ir vertintų grožinius ir negrožinius kūrinius, aptartų jų sąsajas su dabartimi;**
- remdamiesi kūrinių idėjų ir pozicijų įvairove, formuotųsi vertybines nuostatas.

3.2. Išplėstinio kurso uždaviniai

Siekama, kad mokydamiesi pagal išplėstinio kurso programą mokiniai:

- **gilintų kalbos žinias, lavintų kalbos vartojimo praktikos įgūdžius;**
- remdamiesi literatūra (ir kultūra), **rašytų rišlius kūrybinius, probleminius tekstus;** ugdytųsi sakinę kalbą; ugdytųsi stiliaus individualumą;
- **skaitytų brandžiausius lietuvių ir visuotinės literatūros kūrinius, įgytų platų literatūrinį ir kultūrinį akiratį, lavintųsi meninį skonį;**
- **susidarytų lietuvių literatūros visumos vaizdą;**
- remdamiesi kalbos, literatūros žiniomis, Lietuvos literatūros (ir kultūros) raidos supratimu, autoriaus biografijos, istoriniu, kultūriniu kontekstu, įvairiais aspektais **nagrinėtų, lygintų ir vertintų kūrinius, aptartų jų sąsajas su dabartimi;**
- remdamiesi kūrinių idėjų ir pozicijų įvairove, formuotųsi vertybines nuostatas;
- **plėtotų savarankiško kalbos ir literatūros tyrimo gebėjimus.**

Komentaras: iš esmės bendrasis ir išplėstinis kursas skiriasi mokinių gebėjimų lygiu, užduočių sudėtingumu ir privalomų autorių skaičiumi (bendrasis k.-apie 26, išplėstinis- apie 36);

4. Dalyko struktūra:

Programą sudaro dvi struktūrinės dalys:

4.1 **Kalbinis** ugdymas (kalbos funkcijos, bendravimo kultūra, tekstų stiliai, tekstų kūrimas, samprotavimo, argumentavimo, negrožinio teksto vientisumo, teksto logikos ir kalbos vartojimo mokymas);

4.2. **Literatūrinis** (kultūrinis) ugdymas (**kursas** sudarytas laikantis **istorinio/chronologinio nuoseklumo**: lietuvių literatūros raida nuo Renesanso iki mūsų dienų). Dėmesys sutelkiamas į filosofinį, etinį, visuomeninį literatūros turinį ir kūrinių raišką. Nagrinėjami **privalomi** kūriniai siejami

su biografiniu, istoriniu, kultūriniu kontekstu – pagrindiniais laikotarpio reiškiniais ir idėjomis. **Išskirti privalomų autorių kūriniai (privalomi bendrajam ir išplėstiniam kursui), kontekstiniai kūriniai (ne visi privalomi, galima rinktis),** nurodyti pagrindiniai laikotarpio reiškiniai ir idėjos, epochą reprezentuojančios asmenybės, kūrinių nagrinėjimo aspektai);

Lietuvių kalbos ir literatūros egzamino užduotys bus sudaromos tik iš programoje nurodytu privalomų autorių kūrinių (programos priede yra išsamiai nurodyti privalomų autorių kūrinių pavadinimai).

*Komentaras: kalbiniam ugdymui skiriama mažiau pamokų, o literatūriniam ugdymui – daugiau. Programa plati, sudėtinga, todėl **siūlomas** paprastesnis/sutrumpintas variantas, kuriame išrinkti iš literatūrinio ugdymo dalies **tik privalomi** autoriai ir kontekstiniai dalykai (**pabraukti autoriai privalomi tik išplėstiniam kursui**). Pasitikrinkite, kokių autorių ir kūrinių **reikia egzaminui**.*

PRIVALOMI AUTORIAI	KONTEKSTAS
1. M. Mažvydas. <i>Katekizmas</i> (lietuviška eiliuota prakalba); 2. M. Daukša. <i>Postilė</i> („Prakalba į malonųjį skaitytoją“); 3. J. Radvanas. <i>Radviliada</i> (I d. 31–96 eil., III d. 85–169 eil.);	Renesanso ir reformacijos idėjos Europoje ir LDK; asmens, tautos, valstybės samprata; tautinės raštijos pradžia;
4. V. Šekspyras. <i>Hamletas</i> . <u>Sonetai (1,5,24,65,116,132,154)</u>	Drama; tragedija; veikėjų charakteriai, kūrinio idėja, konfliktas, problemos, vertybės; soneto ypatybės;
5. M. K. Sarbievijus. <i>Lyrika</i> (<u>pasirinkti eilėraščiai</u>).	Baroko idėjos Europoje ir LDK; žmogaus ir pasaulio prieštaravimas;
6. K. Donelaitis. <i>Metai</i> .	Švietimo amžiaus idėjos; situacija Mažojoje Lietuvoje; pietizmo judėjimas; žmogus ir gamta, žemdirbio gyvenimo vertė, tautiškas; poemos raiška;
7. J. V. Gėtė. <i>Faustas</i> . I dalis, II dalies pabaiga.	Švietimo amžiaus idėjos Europoje; pasaulio pažinimo, žmogaus prigimties, gyvenimo prasmės klausimai; tragedijos žanro ypatybės;
8. A. Mickevičius. Eilėraščiai <i>Romantika, Odė jaunystei, Akermano stepės. Vėlinės</i> , II, IV dalis, poema <i>Ponas Tadas</i> (I kn. 1–40 eil.).	Romantizmo pasaulėjauta; romantinis herojus ir jo idealai; romantinės poemos bruožai;

<p>9. A. Baranauskas. <i>Anykščių šilelis</i>.</p>	<p>Lietuvių romantizmo bruožai; asmens ir tautos istorinio likimo suvokimas; žmogus ir gamta; poemos bruožai, raiška;</p>
<p>10. V. Kudirka. <i>Tautiška giesmė. Varpas. Labora. Iš mano atsiminimų keletas žodelių</i>.</p>	<p>XIXa. pab.-XXa. pradžios pokyčiai lietuvių kultūroje ir literatūroje; tautinis išsivadavimas ir visuomeniniai idealai;</p>
<p>11. Maironis. <i>Pavasario balsai</i> (<u>pasirinkti</u> eilėraščiai).</p>	<p>Asmens laisvė, tautinė savimonė, ypatingas santykis su tautos tapatybe; asmens vienišumas, individualiosios lyrikos prasmės; talento universalumas ir aktualumas;</p>
<p>12. J. Biliūnas. <i>Liūdna pasaka</i>. <u>Pasirinkti</u> apsakymai. 13. J. Tumas-Vaižgantas. <i>Dėdės ir dėdienės</i>.</p>	<p>Realizmas; lyrinės prozos bruožai; vertybinės nuostatos, psichologinė ir socialinė tikrovės analizė; psichologiniai veikėjų paveikslai; pasakotojo vaidmuo; tautinis charakteris; apsakos, apsakymo ir novelės žanrai;</p>
<p>14. <u>Šatrijos Ragana</u>. <i>Sename dvare</i></p>	<p>Moderniosios literatūros bruožai; neoromantizmo poetika; ilgesys, idealizmas, sielos išgyvenimai, dienoraščio prasmės; vidiniai monologai;</p>
<p>15. V. Krėvė. <i>Skirgaila</i></p>	<p>Istorinis XIV a. kontekstas; modernioji tragedija; tautos ir žmogaus likimas; konflikto raida, istorinio herojaus deheroizavimas;</p>
<p>16. <u>F. Kafka</u>. <i>Metamorfozė</i> 17. V. Mykolaitis-Putinas. <i>Tarp dviejų aušrų. Altorių šešėly</i>.</p>	<p>XXa. vid. modernioji literatūra; ekspresionizmas; moderniosios pasaulėjautos konfliktai; žmogaus prigimties dualizmas (materialaus ir dvasinio pasaulio dvilypumas); simbolistinė lyrika; psichologinis romanas;</p>
<p>18. J. Savickis. <i>Novelės</i>.</p>	<p>XXa. vid. modernioji literatūra; ekspresionizmas; teksto raškos modernumas, ironijos, paradokso prasmės; novelės žanras;</p>

19. J. Aistis. <u>Pasirinkti</u> eilėraščiai.	II-oji neoromantikų karta; lyrikos intymumas, poetinė distancija;
20. H. Radauskas. <u>Pasirinkti</u> eilėraščiai. 21. A. Kamiu. <i>Svetimas</i>	Egzistencinės XXa. vid. žmogaus patirtys/laikysena; katastrofinis egzistencializmas; modernumo ir klasicizmo santykis eilėraštyje ;turinio ir formos dermė; eilėraščio vyksmas; lyrinis pasakotojas; ironija ir paradoksas; absurdas;
22. V. Mačernis. <i>Metai</i> . (<u>Pasirinkti</u> sonetai.)	Lietuvių literatūra II-ojo pasaulinio karo metais; žemininkų karta; Gyvenimo prasmės, laimės, mirties, vienatvės apmąstymų vertė sonetuose; soneto žanro ypatybės;
23. S. Nėris. <i>Prie didelio kelio</i> .	Žymiausia neoromantikė; asmenybės dvilypumas, vertybinių nuostatų išbandymas tarybiniu laikotarpiu, kaltės, atgailos ir ilgesio temos dramatiškoje išpažintinėje karo metų lyrikoje;
24. B. Krivickas. <u>Pasirinkti</u> eilėraščiai.	Pasipriešinimas ir rezistencinė kova pokario laikotarpiu; laisvė kaip asmens ir tautos egzistencinis pamatas; sąmoningas žmogaus apsisprendimas; poetinė eilėraščių raiška;
25. B.Sruoga. <i>Dievų miškas</i> .	Žmogaus patirtys/laikysena totalitarizmo akivaizdoje; vertybės ir antivertybės; ironija kaip būdas apsisaugoti; pasakotojas memuarų romane
26. A. Škėma. <i>Balta drobulė</i> .	Tragiškos XXa. vid. žmogaus patirtys; katastrofinis egzistencializmas; modernus pasakojimas/sąmonės srauto technika; kultūriniai kontekstai; ironija ir sarkazmas- būdas apsiginti nuo gyvenimo beprasmybės; pasakotojas romane;

<p>27. M. Katiliškis. <i>Miškais ateina ruduo.</i></p>	<p>Lietuvių egzodo literatūra; gimtosios vietos, tėvynės praradimo prasmės; lietuvių agrarinės kultūros reikšmės; tarpukario Lietuvos gyvenimas; meilės, lemties problemos romane;</p>
<p>28. Č. Milošas. <u>Pasirinkti</u> eilėraščiai</p>	<p>Lietuviškoji tapatybė globaliame pasaulyje; žmogaus ir tautos atminties santykis su istorija; intelektualusis eilėraštis; kultūros kontekstai, daugiasluoksnės metaforos;</p>
<p>29. Just. Marcinkevičius. <i>Mažvydas</i>. <u>Pasirinkti</u> eilėraščiai.</p>	<p>Modernioji XX a. antrosios pusės literatūra; vertybiniai apsisprendimai; sąžinės drama; tautinė tapatybė, santykis su gamta, tėvyne, kalba; poetinė drama; pareigos ir laimės konfliktas;</p>
<p>30. J. Aputis. <i>Keleivio novelės</i> (<u>pasirinkti</u> apsakymai).</p>	<p>Prozos modernėjimas/7-9 dešimtmečio prozos ypatumai; lyrinė proza; dramatiška vertybių kaita; žmoniškumas-pamatinė vertybė, padedanti išgyventi; asociatyvumas, vidinis monologas; (R.Granausko, B.Vilimaitės proza);</p>
<p>31. M. Martinaitis. <u>Pasirinkti</u> eilėraščiai.</p>	<p>XXa. vidurio ir 7-9 dešimtmečio lyrikos modernėjimas; žemdirbio pasaulėjauta; mitinis, tautosakinis požiūris į pasaulį; baladės, raudos žanras; ironijos ir paradokso prasmės;</p>
<p>32. S. Geda. <u>Pasirinkti</u> eilėraščiai.</p>	<p>XXa. vidurio ir 7-9 dešimtmečio lyrikos modernėjimas; mitas, mitinė atmintis, senoji kultūra ir istorija eilėraščių interpretacijose;</p>
<p>33. J.Vaičiūnaitė. <u>Pasirinkti</u> eilėraščiai.</p>	<p>Moterų poetinės kalbos ir laikysenos savitumas; kasdienybės poetika eilėraštyje; miestas-atminties ir vaizduotės šaltinis; kultūriniai kontekstai eilėraštyje;</p>

34. <u>A. Marčėnas. Pasirinkti eilėrašėiai.</u>	Nepriklausomybės laikų poezija; vertybinių nuostatų, visuomenės pokyčių prasmės; postmodernizmo iššūkiai; poezijos daugiasluoksniškumas; (S.Parulskio kūryba);
35. <u>J. Kunčinas. Tūla</u>	Sovietmečio patirtys; realistinio pasakojimo persipynimas su fantastika; meilės interpretacija šiuolaikiniame romane; kūrinio autobiografiškumas; (R.Gavelio kūryba);
36. <u>M. Ivaškevičius. Madagaskaras</u>	Šiuolaikinė lietuvių dramaturgija; neįprastas dramos modelis; veikėjų prototipai; skirtingų pažiūrų/idėjų konflikto prasmė; kūryba kaip savianalizė, provokacija ar žaidimas;
Šiuolaikinė lietuvių literatūra	Postmodernizmas, vertybių kaita (svarbu ne tai, kas viduje, o tai, kas išorėje) intertekstualumas (tekstas tekste), esė žanro suklestėjimas, moterų prozos proveržis, socialinės fantastikos žanras ... Autoriai pasirenkami laisvai (D.Kajoko poezija, S.Parulskio eseistika, J.Erlicko kūryba, V.Juknaitės, R.Šerelytės kūryba ir kt.)

5. Rekomenduojami privalomų autorių kūriniai:

Motiejus Kazimieras Sarbievijus, rinktinė *Lemties žaidimai*: I, 4, *Krispui Levinijui*. „Kad nepasitikėtų per daug jaunyste “; I, 7, *Telefui Likui*. „Skundžiasi likimo ir sėkmės nepastovumu “; I V, 12, Janui Libinijui. „Teisina savo vienišumą “; I V, 35. *Pauliui Kozlovijui*. I š epigramų: 31. „Dieviškosios meilės strėlė. Sužeidei mano širdį “ (Gg 4,9).

Maironis, *Pavasario balsai*: „Taip niekas tavęs nemylės “, „Mano gimtinė “, „Jei kada pančiai nukris “, „Miškas užia “, „Užtrauksme naują giesmę “, „Nebeužtvenksi upės “, „Lietuva brangi “, „Kur bėga Šešupė “, „Vilija (Neris) “, „Vilnius “, „Trakų pilis “, „Oi neverk, matušėle! “, „Milžinų kapai “, „Nuo Birutės kalno “, „Vakaras (Ant ežero Keturių kantonų) “, „Išnyksiu kaip dūmas “, „Pavasaris “, „Vasaros naktys “, „Užmigo žemė “, „Uosis ir žmogus “, „J. St. “, „Sudieu “, „Mergaitė “, „Marijos giesmė “, „Spjauki, drauguži, į viską! “, „Šatrijos kalnas “, „Vakaro mintys “.

Jonas Biliūnas, apsakymai „Vagis “, „Lazda “, „Ubagas “.

Jurgis Savickis, apsakymai „Kova“, „Fleita“, „Vagis“, „Ad astra“, „Jono Graužos nuotyčiai“, „Mėnesiena“.

Jonas Aistis, rinktinė *Daina graudyn ir įstabyn*: „Prologas“, „Apie pavasarį“, „Rugpjūčio naktis“, „Ir pasakys“, „Andai“, „Lorelei“, „Džiazas“, „Šv. Pranciškus“, „Laimės link“, „Miškas ir lietuviai“, „Peizažas“, „Karaliaus šuo“, „Ėjau laukais“, „Kūrimo valanda“, „Persevalis“, „Ak, kaip gera man...“, „Imago mortis“, „Snaigė“, „Karavanas“, „Katarsis“, „Man tave“, „Vienas kraujo lašas...“

Henrikas Radauskas, rinktinė *Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu*: „Pasaka“, „Fontanas“, „Dainos gimimas“, „Homero jaunystė“, „Girtuoklis grįžta namo“, „Laiškai sau pačiam“, „Strėlė danguje“, „Mergaitė pajūry“, „Šventė parke“, „Gėlė ir vėjas“, „Kaštanai pradeda žydėti“, „Lietus“, „Rudens veidas“, „Angelas ir sesuo Angelika“, „Vakaras“, „Pavasario naktis“, „Žiemos daina“, „Veneros gimimas“, „Katės“, „Raudoni medžiai“, „Balti malūnai“, „Vienaragis“.

Vytautas Mačernis, rinktinė *Po ūkanotu nežinios dangum*: „Rudens sonetai“ (4, 7, 12, 13, 19, 21, 25), „Žiemos sonetai“ (2, 4, 9, 10, 24, 25, 28, 29, 31, 34), „Pavasario sonetai“ (1, 3), „Vasaros sonetai“ (1, 2), „Pavargimas“.

Bronius Krivickas, *Raštai*: „Rudens lygumose“, „Laukinių rožių šlamesys“, „Vieną vasarą“, „Rudens melodija“, „Žiema“, „Žiaurusis Dievas“, „Dovydas prieš Galijotą“.

Justinas Marcinkevičius, rinktinė *Amžino rūpesčio pieva*: „Močiutės mūsų“, „Anapus Nemuno“, „Sena abėcėlė“, „Gyvenimas“, „Neši mane arčiau savęs, žemele...“, „Du eilėraščiai“, „Kad giedočiau tave“, „Nusilenkimas žolei“, „Išvada“, „Pasigailėjimo arba Vėlinių sonetas“, „Lopšinė gimtinei ir motinai“, „Eilėraščio artėjimas“, „Amžiaus pabaiga, V“, „Diena atrištom akim (1989 m. Vasario 16-oji)“, „Ant vasaros kaklo šermukšniai jau noksta“, „Dėkojimas už rudeninį saulės spindulį“, „...apgraibomis, prie šulinio seno pasilenkiau...“.

Juozas Aputis, *Keleivio novelės*: „Vakarėjant gražios dobilienos“, „Lidija Skoblikova ir tėvo žingsniai“, „Įveikti save“, „Šūvis po Marazyno ažuolu“, „Užšalusios skulptūrų akys“.

Sigitas Geda, rinktinė mokyklai *Gedimino valstybės fragmentas*: „Lietuvos atsiradimas“, „Arklys siūbuoja žalią horizontą...“, „Buvau į Lietuvą išėjęs...“, poema „Strazdas“ (dalis „Žemės arimas“), „Jotvingių žemė“, poema „Delčia rudenė deivė“ (III dalis), poema „Bilhana“ (I pynė), poema „Nakties žiedai“ („Viešpaties rožių ilgesys“, „Septyneilis apie nebyliąją prapultį“), „Trieilčiai birželio naktį“, ciklas „Maironio mirtis“, „Giesmė apie pasaulio medį“, „Giesmė apie gimtąją pirkį“, „Giesmė apie šventąją Lietuvos upę“, „Sonetas Andriui Višteliiui“, „Sonata“, „Gedimino valstybės fragmentas“, „Himnas laukų krosnelėi“.

Judita Vaičiūnaitė, „Funikulierius“, „Kavinukas su pastoralėm“, „Ateis sekmadienis“, „Užsidega kavinių ugnys“, „Vilnius. Miesto vartai“, „Saulėgraža“, „Izo rožės“, „Kanonas Barborai Radvilaitei“, „Senos fotografijos“, „Staccato“, „Trys gulbės“, „Kadrilis“, „Geltoni namai su verandom“, „Sniego gniūžtės“.

Marcelijus Martinaitis, „Severiutės rauda“, „Kvailutės Onulės rauda“, „Kaip Kukutis protą atgavo“, „Nakvynė pas žemaitį Kukučių“, „Nežinomo dailininko paveikslas“, „Prisiminimas (Serbenta)“, „Paskutinis atsisveikinimas su Kukučiu“, „Kukutis muša savo mirtį“, „Kukučio apsilankymas Vilniuje“, „Kukutis nori pamatyti tėvynę“, „Tvanas“, „Ašara, - dar tau anksti“, „Mano žemė sulaukė amnestijos“, „Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoje“, „Sutartinė“, „Išleistuvių nuotrauka Aleknynės mokykloje“, „Prisiminimas (Paserbentis giedant mojavas)“, „Daina apie smurtą“, „Daina apie neparašytą eilėrašį“, „K. B. Margaritai apie virtualią tikrovę“.

Č. Milošas (Cz. Milosz), *Rinktiniai eilėraščiai*: „Mano tėvynėje“, „Campo di Fiori“, „Mittelbergheim“, „Niekad tavęs, mieste“, „Žuvis“, „Valanda“, „Rue Descartes“, „Filologija“, „Sodyba“, „Lanka“.

Aidas Marčėnas, *Eilinė*: „Klaida“, „Taip“, „Erškėčių krūmas dūzgia“, „Šitoj erdvėj prieš pat užmingant“, „Mano Neris“, „Gruodis“, „Metai be žiogo“, „Radausko nužudymas“, „Siaurukas čia suka į saulę“, „Žiedlapis kris į tenai“, „Vidurnaktis“, „Plikledis Katedros aikštėje“, „Second Hand“, „Įtakos“, „Du bandymai“, „Beveik ligi Šventosios“, „Kartais abejoju autoryste“, „Regnum MMIII“, „Maxima“, „Kontaktai“.

6. Mokinių pasiekimai, vertinimas:

Išsamiai aprašyti gebėjimai, žinios ir įgyjamos kompetencijos, **trijų pasiekimų lygių požymiai-patenkinamas, pagrindinis, aukštesnysis**. Įvertinant pažymiu, **patenkinamas lygis atitinka 4-5, pagrindinis-6-8, aukštesnysis -9-10 balų**;

Komentaras: išsamesnius lygių aprašymus galite rasti programoje;

Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programa

Programa patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2013m. spalio 28 d. įsakymu Nr.V-1019. Joje aiškiai apibrėžti BE **tiksiai (pagrindinis - įvertinti mokinių gebėjimus remtis BP žiniomis ir kultūrine patirtimi, bendrąjį raštingumą, gebėjimą kurti rišlų, argumentuotą tekstą)**, reikalavimai, užduočių tipai, vertinimo principai. Programa atitinka BP, tik yra konkretesnė.

1. Mokinių gebėjimai:

Pagal BE programos reikalavimus tikrinami tokie mokinių gebėjimai – **žinios ir supratimas (žemesnio lygio gebėjimai) ir žinių ir gebėjimų taikymas (aukštesnis lygis)**;

Komentaras: išsamius žinių, supratimo, gebėjimų taikymo reikalavimus galite rasti anksčiau aptartoje BP, skyriuje Dalyko uždaviniai (p.5);

2. Egzamino užduoties pobūdis:

2.1. VBE rengiamas remiantis BP išplėstinio kurso reikalavimais;

2.2. MBE rengiamas remiantis bendrojo kurso reikalavimais;

2.3. Brandos egzamino užduotis-rašinys, t.y. atvirojo tipo integruota užduotis;

2.4. Brandos egzaminui pateikiamos dvi samprotavimo rašinio ir dvi literatūrinio rašinio užduotys:

- samprotavimo objektas – problema; tikslas – apsvarstyti (išspręsti) problemą;
- literatūrinio rašinio objektas – literatūra; tikslas – pateikta tema interpretuoti (nagrinėti, analizuoti) autoriaus(-ių) kūrybą;
- prie kiekvienos temos pateikiamas sąrašas autorių, iš kurių vieną būtina pasirinkti;
- valstybiniam brandos egzaminui pateikiami trys privalomi lietuvių autoriai iš Bendrosios programos išplėstinio kurso;

- **mokykliniam brandos egzaminui pateikiami trys privalomi lietuvių autoriai iš Bendrosios programos bendrojo kurso;**
- **Mokinys pasirenka vieną iš keturių užduočių;**

3. Reikalavimai:

3.1. VBE samprotavimo rašinyje pasirinktą temą reikalaujama atskleisti **analizuojant** pilietines, egzistencines, pasaulėvokines ir pan. problemas; analizę **privalu susieti su pasirinkto vieno iš nurodytų autorių kūryba** ir literatūriniais (kultūriniais) kontekstais; be to, galima remtis ir asmenine (kultūrine, visuomenine, emocijne) patirtimi;

3.2. VBE literatūriniame rašinyje pasirinktą temą reikalaujama atskleisti **analizuojant kūrinius ir jų kontekstus; privalu rašyti apie dviejų autorių kūrybą**: vieną autorių pasirinkti iš nurodytų, kitą programinį autorių pasirinkti savo nuožiūra;

3.3. MBE samprotavimo rašinyje pasirinktą temą reikalaujama atskleisti **aptariant** pilietines, egzistencines, pasaulėvokines ir pan. problemas; **privalu remtis vieno iš nurodytų autorių kūryba** ir literatūriniais (kultūriniais) kontekstais; be to, galima remtis ir asmenine (kultūrine, visuomenine, emocijne) patirtimi (pateikiami trys nukreipiamieji klausimai);

3.4. MBE literatūriniame rašinyje pasirinktą temą reikalaujama atskleisti **nagrinėjant literatūros kūrinių; privalu rašyti apie vieno iš nurodytų autorių kūrybą**; galima ją sieti ir su kitais savo nuožiūra pasirinktais programiniais kūrinių (pateikiami trys nukreipiamieji klausimai);

3.5. Rašinio apimtis ir trukmė: VBE– ne mažiau kaip 500 žodžių, MBE– ne mažiau kaip 400 žodžių; VBE rašomas – 4 val., MBE – 3,5 val.

***Komentaras:** pagrindinis skirtumas tarp VBE ir MBE yra ne žodžių skaičius, bet rašymo kryptis (pirmasis reikalauja gilesnės analizės, o antrajam užtenka kūrinių aptarimo); taip pat svarbu nepamiršti, kad MBE literatūriniame rašinyje pakanka aptarti vieno autoriaus kūrybą, o VBE - analizuoti dviejų autorių kūrybą (pastraipoje nebūtina jų lyginti); reikėtų protingai pasinaudoti ir nukreipiamaisiais klausimais, aklai jų nekopijuoti;*

4. Egzamino vertinimas:

4.1. Vertinamas yra rašinio turinys, kalbos taisyklingumas ir teksto raiška.

4.2. Rašinio turinio vertinimo kriterijai:

4.2.1. Samprotavimo rašinio turinio vertinimo kriterijai:

- problemos analizė (bendri gebėjimai kryptingai analizuoti, argumentuoti, vertinti, pagrįstai apibendrinti);
- rėmimasis literatūra ir kontekstu (gebėjimas tinkamai paremti teiginius kūriniu ir kontekstu).

4.3.1. Literatūrinio rašinio turinio vertinimo kriterijai:

- temos plėtotė;
- literatūros kūrinio(-ių) interpretavimas ir siejimas su kontekstu.

4.4. Kalbos **taisyklingumo** vertinimo kriterijai:

- kalbos vartojimas (gramatika ir leksika);
- raštingumas (rašyba ir skyryba).

4.5. Teksto **raiškos** vertinimo kriterijai:

- kalbinė raiška (logika, stilius; žodyno turtingumas ir sintaksinės sandaros įvairumas);
- teksto struktūra (tinkamos struktūrinių dalių proporcijos, pagrįstas teksto skaidymas pastraipomis, nuoseklumas);

4.6. Vertinimo **proporcijos** (lentelė):

UŽDUOTIES VERTINIMO SRITYS	GEBĖJIMŲ VERTINIMO KRITERIJAI	PROCENTAI
I. RAŠINIO TURINYS	Problemos analizė/Temos plėtotė (ir gilioji rašinio struktūra)	40
	Rėmimasis literatūra ir kontekstu/literatūros kūrinio(-ių) interpretavimas ir siejimas su kontekstu	
II. KALBOS TAISYKLINGUMAS	Kalbos vartojimas (gramatika ir leksika)	35
	Raštingumas (rašyba ir skyryba)	
III. TEKSTO RAIŠKA	Kalbinė raiška (logika, stilius; žodyno turtingumas, sintaksinės sandaros įvairumas)	25
	Teksto struktūra (formalioji)	
	<i>Iš viso</i>	100

4.7. Vertinant rašinių turinį, gali būti parašytas **absoliutus nulis, jei mokinys neatliko užduoties, nesirėmė nė vienu iš nurodytų autorių, parašė rašinį ne ta tema arba parašė mažiau negu pusę reikalaujamos apimties** (tokiu atveju rašinys nevertinamas);

4.8. Kalbos taisyklingumo ir kalbinės raiškos normų aprašas kiekvienais metais patvirtinamas iki lapkričio 15 d. ir skelbiamas www.nec.lt svetainėje;

4.9. VBE vertinimas yra **kriterinis**, t.y. taikoma tokia vertinimo skalė, pagal kurią numatyti trys lygiai-minimalus (I), pagrindinis (II) ir aukščiausiasis (III). Reikia surinkti ne mažiau kaip 30 proc. galimų surinkti taškų, kad išlaikytumėte egzaminą (apie **15/16** taškų: tiek surinkę gausite **15/16** balų; nuo **16 iki 35** balų – minimalus/patenkinamas (I), nuo **36 iki 85** – pagrindinis (II), nuo **86 iki 100** aukščiausiasis (III) lygis);

4.10. MBE vertinimas yra **norminis**, t.y. taškai verčiami į pažymius, pagal vertinimo normų lentelę;

Komentaras: rašinio turinio vertinimas sudaro didžiąją vertinimo dalį, o kaip/už ką vertinama pasiaiškinsime tada, kai aptarsime vertinimo instrukciją; Rašinių turinio, kalbos taisyklingumo ir teksto raiškos vertinimo kriterijų aprašai yra pateikiami Programos 2 priedo 1, 2, 3 lentelėse (www.nec.lt/);

VBE/MBE vykdymo instrukcijos

Vykdyto instrukcijas kasmet gruodžio mėn. patvirtina Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu. Jos skelbiamas www.nec.lt svetainėje. Instrukcijos nurodo konkretų egzamino vykdymo laiką (dieną, valandą), trukmę (skiriasi VBE nuo MBE), tvarką (kada kandidatai įleidžiami, kuo gali naudotis);

Komentaras: kandidatai gali naudotis tik *Dabartinės lietuvių kalbos žodynu*; Laikantys VBE kandidatai, iš egzamino išėję anksčiau, per vieną valandą po egzamino pabaigos **gali atsiumti** užduoties sąsiuvinius iš dalyko egzamino centro administratoriaus.

Vertinimo instrukcija (kriteriniai aprašai)

Vertinimo instrukcijos pirmiausia yra skirtos vertintojams. Jų tikslas-objektyvus/vieningas rašinių įvertinimas. Šiame darbe tikslinga būtų apžvelgti VBE rašinių **turinio ir struktūros** vertinimą ir palyginti tris pasiekimų lygius, kad mokiniai aiškiai žinotų, kaip reikia rašyti, kad pasiektų vieną ar kitą lygį. MBE vertinimas paprastesnis – temos supratimas, analizė ir argumentavimas vertinami tik 3 taškų skale. Abiejų tipų vertinimo instrukcijos skelbiamas www.nec.lt svetainėje.

VBE vertinimo instrukcijų kriteriniai aprašai

Literatūrinis rašinys

L	T	Temos supratimas
III	7	Tema suprasta. Visas tekstas rodo išskirtinius gebėjimus analizuoti, vertinti ir apibendrinti. Atskleidžiamas literatūrinis (kultūrinis) išprusimas. Motyvuotai išskirti ir išnagrinėti temos aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos ¹ .
II	6	Tema suprasta. Motyvuotai išskirti ir išnagrinėti temos aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos.
	5	
	4	Tema suprasta. Motyvuotai išskirti temas aspektai, bet ne visi išnagrinėti.
I	3	Tema suprasta iš dalies (per siaurai / per plačiai / ne visi aspektai motyvuotai išskirti ir išnagrinėti).
	2	
	1	Tema menkai suprasta (tik teksto fragmentai susiję su tema).
–	0	Žr. pastabą.

Komentaras: III lygio (7t.) rašiniuose parodomi **išskirtiniai** mokinio gebėjimai susieti/sujungti visus analizės aspektus. **Sąsajos-giluminės ir išorinės-** tarp aspektų aiškios (kas/kaip/kodėl/kas iš to). Tema suvokta puikiai, kryptingai ir nuosekliai išnagrinėta;

II lygio (6-4 t.) rašiniuose tema suprasta, **stinga sąsajų, ne visi aspektai motyvuotai išskirti ir aptarti;**

I lygio (3-1 t.) rašiniuose **tema suprasta tik iš dalies, menkai, aspektai neišskirti;**

Pastaba apie 0-kodėl nevertinamas rašinys (apie tai jau rašėme);

L	T	Kūrinių analizė, interpretavimas ²
III	7	Privalomo ir kito (-ų) autoriaus (-ių) kūrinys (-iai) pasirinkti tinkamai. Kūrinių interpretacija išsami, pagrįsta ne tik turinio analize, bet ir dėmesiu raiškai.
II	6	Kūriniai pasirinkti tinkamai. Kūrinių interpretacija išsami, pagrįsta analize. (Ne daugiau kaip 1 interpretavimo / fakto trūkumas.)
	5	
	4	Kūriniai pasirinkti tinkamai. Kūrinių interpretacija pagrįsta analize. (Ne daugiau kaip 3 interpretavimo / fakto trūkumai.)
I	3	Pasirinkta tik vieno autoriaus kūrinys (-iai) / ne visi kūriniai pasirinkti tinkamai. Kūrinių interpretacija paviršutiniška, bet yra analizės elementų. (Ne daugiau kaip 4 interpretavimo / fakto trūkumai.)
	2	
	1	Pasirinkta tik vieno autoriaus kūrinys (-iai) / netinkamai pasirinkta kūrinys (-iai). Bandoma interpretuoti kūrinius, bet didžiojoje teksto dalyje atpasakojamas siužetas / kartais iškraipomas kūrinio (-ių) turinys. (Ne daugiau kaip 6 interpretavimo / fakto trūkumai.)
-	0	Kūriniai neanalizuojami, tik atpasakojamas siužetas / iškraipomas kūrinio (-ių) turinys. (7 ir daugiau interpretavimo / fakto trūkumų.)

Komentaras: III lygio (7t.) rašiniuose **būtina turinį sieti su raiška** (interpretuoti remiantis literatūriniais terminais, meninių priemonių analize);

II lygio (6-4 t.) rašiniuose per mažai arba visai neskiriamas dėmesys raiškai; **atsiranda interpretavimo klaidos (int)**- neteisingai suprastos/iškraipytos kūrinio prasmės; taip pat **fakto (f)** klaidos- ne tas žanras, ne ta meninė priemonė, netikslus konteksto faktas, netiksli citata;

I lygio (3-1 t.) rašiniuose- interpretacija **remiasi siužeto perpasakojimu**; daug int klaidų;
O- ne analizuojama, o atpasakojama;

T	Teksto gilioji struktūra
3	Pasirinkta tinkama struktūra. Pagrindinė mintis aiškiai suformuluota; kryptingai plėtojama tema. Įžanga kryptinga. Dalinės ir baigiamosios išvados pagrįstos.
2	Pasirinkta tinkama struktūra. Pagrindinė mintis aiški; kryptingai plėtojama tema. Įžanga turi trūkumų / dalinės ir baigiamosios išvados iš dalies pagrįstos.
1	Pasirinkta tinkama struktūra. Pagrindinė mintis aiški; temos plėtotei trūksta kryptingumo. Įžanga ir išvados turi trūkumų.
0	Rašinio gilioji struktūra turi didelių trūkumų. Pagrindinė mintis neaiški. Įžangos arba išvadų nėra.

Komentaras: gilioji struktūra apima **gebėjimą išlaikyti rašinyje pagrindinę mintį, analizės/interpretavimo kryptį/aspektus** - tai turinio dalykai; jei nėra pastraipos išvadų, tai jau trūkumas (žymima p raidė, Įž.- ir Pab.-);

T	Rėmimasis kontekstu
3	Tikslingai ir tinkamai remiamasi kūrybių kontekstu ³ .
2	Ne visai tikslingai ir tinkamai remiamasi kūrybių kontekstu. (Ne daugiau kaip 1 fakto klaida.)
1	Bandoma remtis kūrybių / kūrybinio kontekstu. / Kontekstas tik paminėtas. (Ne daugiau kaip 2 fakto klaidos.)
0	Kontekstu remiamasi netinkamai / nesiremiama. (3 ir daugiau fakto klaidų.)

Komentaras: konteksto problemos–*tinkamas siejimas su rašinio tema*; kontekstas kultūrinis/istorinis/biografinis; fakto (f) klaidos-faktiniai netikslumai;

Samprotavimo rašinys

L	T	Temos, problemos supratimas
III	7	Tema, problema suprastos. Visas tekstas rodo išskirtinius gebėjimus analizuoti, vertinti ir apibendrinti. Atskleidžiamas kultūrinis (literatūrinis) išprusimas. Motyvuotai išskirti ir išnagrinėti aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos.
	6	Tema, problema suprastos. Motyvuotai išskirti ir išnagrinėti aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos.
II	5	
	4	Tema, problema suprastos. Motyvuotai išskirti aspektai, bet ne visi išnagrinėti.
I	3	Tema ir / ar problema suprastos iš dalies (per siaurai / per plačiai / ne visi aspektai motyvuotai išskirti ir išnagrinėti).
	2	
	1	Tema menkai suprasta (tik teksto fragmentai susiję su tema).
–	0	Žr. pastabą.

Komentaras: III lygio (7t.) rašiniuose parodomi **išskirtiniai** mokinio gebėjimai susieti /sujungti visus analizės/vertinimo/problemos aiškinimo aspektus. **Sąsajos-giluminės ir išorinės-** tarp aspektų aiškios (kas/kaip/kodėl/kas iš to). Tema ir problema suvoktos puikiai, kryptingai ir nuosekliai išnagrinėtos, apibendrintos; atskleidžiamas **platesnis** kultūrinis išprusimas;

II lygio (6-4 t.) rašiniuose tema suprasta, bet nepakankamai atskleista **problemos esmė; stinga sąsajų, ne visi aspektai motyvuotai išskirti ir aptarti;**

I lygio (3-1 t.) rašiniuose **tema suprasta tik iš dalies, menkai, aspektai neišskirti;**

Pastaba apie 0-kodėl nevertinamas rašinys (apie tai jau rašėme);

L	T	Argumentavimas, pagrindimas
III	7	Argumentai tinkami ¹ , svarūs ² ir įtaigūs ³ . Rašančiojo požiūris pagrįstas kultūrine ⁴ (literatūrine ⁵) patirtimi. Kur dera, polemizuojama. Išlaikomas tinkamas idėjų ir pagrindimo santykis.
II	6	Argumentai tinkami, svarūs. Rašančiojo požiūris pagrįstas kultūrine (literatūrine) patirtimi. Išlaikomas tinkamas idėjų ir pagrindimo santykis. (Ne daugiau kaip 1 argumentavimo klaida.)
	5	
	4	Argumentai tinkami, bet ne visi svarūs. Rašančiojo požiūris pagrįstas kultūrine (literatūrine) patirtimi. Išlaikomas tinkamas idėjų ir pagrindimo santykis. (Ne daugiau kaip 3 argumentavimo klaidos.)
I	3	Ne visi argumentai tinkami ir svarūs. Rašančiojo požiūris iš dalies pagrįstas kultūrine (literatūrine) patirtimi. (Ne daugiau kaip 4 argumentavimo klaidos.)
	2	
	1	Bandoma argumentuoti. Samprotavimas paviršutiniškas, dominuoja bendro pobūdžio aiškinimas. (6 argumentavimo klaidos.)
-	0	Argumentai netinkami / neargumentuojama. (7 ir daugiau argumentavimo klaidų.)

Komentaras: III lygio (7t.) rašiniuose **būtina argumentuoti svariai ir įtaigiai** (argumentai tinka ir temai, ir teiginiams, ir pasirinktai samprotavimo kryptčiai); polemizavimas, skirtingų nuomonių analizavimas parodo išskirtinius gebėjimus/kultūrinį išprusimą;

II lygio (6-4 t.) rašiniuose argumentai tinkami, bet **ne visi svarūs**; atsiranda argumentavimo klaidos (arg)- netinka/ne visai tinka temai, teiginiui, neatspindi pasirinktos samprotavimo kryptties;

I lygio (3-1 t.)- tik bandoma argumentuoti; dominuoja bendro pobūdžio aiškinimas (BPA- „pilstymas“ be argumentų);

O- rašiniuose neargumentuojama;

T	Teksto gilioji struktūra
3	Pasirinkta tinkama struktūra. Pagrindinė mintis aiškiai atskleista; tema, problema analizuojamos kryptingai. Įžanga kryptinga. Dalinės ir baigiamosios išvados pagrįstos.
2	Pasirinkta tinkama struktūra. Pagrindinė mintis aiški; tema, problema analizuojamos kryptingai. Įžanga turi trūkumų / dalinės ir baigiamosios išvados iš dalies pagrįstos.
1	Pasirinkta tinkama struktūra. Pagrindinė mintis aiški; temos, problemos analizei trūksta kryptingumo. Įžanga ir išvados turi trūkumų.
0	Rašinio gilioji struktūra turi didelių trūkumų. Pagrindinė mintis neaiški. Įžangos arba išvadų nėra.

Komentaras: tie patys reikalavimai kaip ir literatūrinio rašinio (ar pasirinkta samprotavimo kryptis/pagrindinė mintis išlaikoma);

T	Rėmimasis privalomu autoriumi ir jo kontekstu
3	Tikslingai ir tinkamai remiamasi ⁶ vieno iš nurodytų autorių kūrinio (-iais) ir jo / jų kontekstu ⁷ .
2	Ne visai tikslingai ir tinkamai remiamasi vieno iš nurodytų autorių kūrinio (-iais) ir jo / jų kontekstu. / Tikslingai ir tinkamai remiamasi vieno iš nurodytų autorių kūrinio (-iais), tačiau kontekstas ne visai tinkamas. (Ne daugiau kaip 1 fakto klaida.)
1	Bandoma remtis vieno iš nurodytų autorių kūrinio (-iais), tačiau ne visai tinkamai, kontekstas tik paminėtas. (Ne daugiau kaip 2 fakto klaidos.)
0	Bandoma remtis vieno iš nurodytų autorių kūrinio (-iais), tačiau netinkamai įrodomo teiginio atžvilgiu. Kontekstu remiamasi netinkamai / nesiremiama. / Privalomu autoriumi nesiremiama (žr. pastabą).

Komentaras: naujausiose (2014/2015m.projektas) vertinimo kriterijų aprašuose jau yra išsamesnis *rėmimosi* kontekstu aprašymas-*rėmimasis privalomu autoriumi įskaitomas, jei argumentuojant/pagrindžiant samprotavimo rašinio temos, problemos aspektus įvardytas kūrinys,-iai ir aptariami kūrinio faktai; Bandyamas* remtis: nurodomas autorius, kūrinys, kryptis/žanras ir viskas (Maironio eilėraščių rinkinyje „Pavasario balsai“); kontekstu *nesiremia* –Maironio kūryboje/J.Biliūnas rašė...;

T	Formalioji teksto struktūra
3	Teksto struktūrinių dalių proporcijos tinkamos ; skaidymas pastraipomis pagrįstas ; nėra nemotyvuotų minties šuolių, nereikalingų pasikartojimų.
2	Teksto struktūrinių dalių proporcijos tinkamos ; skaidymas pastraipomis ne visada pagrįstas ; yra nemotyvuotų minties šuolių / nereikalingų pasikartojimų. (Ne daugiau kaip 2 trūkumai.)
1	Teksto struktūrinių dalių proporcijos ne visai tinkamos ; skaidymas pastraipomis nepagrįstas ; yra nemotyvuotų minties šuolių / nereikalingų pasikartojimų. (Ne daugiau kaip 4 trūkumai.)
0	Tekstas padrikas / dėstymas pastraipomis neskaidomas . (5 ir daugiau trūkumų.)

Komentaras: *abiejų* rašinių tipų formalioji struktūra reikalauja **tinkamo** teksto struktūrinių dalių išdėstymo (pastraipų proporcijos, įžangos/išvadų apimtis); pagrindiniai trūkumai- **minties šuoliai** (žymimi varnele), **nemotyvuoti pasikartojimai** (k);

Teoriniai pagrindai

Mokinys, kuris ruošiasi laikyti BE, privalo mokėti tinkamai kurti tekstą, atsižvelgdamas į teksto tipą, struktūros reikalavimus. Apie tai pamokose jau kalbėta ne kartą, tačiau pravartu būtų pakartoti elementarius teorijos dalykus apie tai, kas yra **tekstas**, kaip komponuoti **pastraipą**, kaip suformuluoti tinkamą **teiginį**, kaip **samprotauti** ir **argumentuoti**. Tai nebus labai sudėtingi dalykai, tačiau prisiminti juos tikrai verta.

Tekstas

Pagrindinis kalbos vienetas yra **tekstas**. Mąstydamas žmogus renka žodžius, prisimena, kuria vaizdus. Ne visada lengva sukurti rišlų tekstą, t.y. rasti tinkamus žodžius, sujungti juos į sakinius. Kiekvienas tekstas yra kažkam skirtas. BE rašinio paskirtis - įrodyti, kad mokinys sugeba analizuoti, apibendrinti lietuvių kalbos ir literatūros žinias, geba kurti rišlų, argumentuotą tekstą. Tekstų apimtis taip pat labai įvairi. Rašinio apimtis aiškiai apibrėžta. Pagrindinis reikalavimas struktūrai - trinarė sistema: įžanga, dėstymas, apibendrinimas. Taigi, mokinys privalo nepamiršti **esminių teksto požymių**:

- Žodžių, sakinių seka, **jungiamo bendros minties/temos**;
- Pagrindinis požymis- **rišlumas**;
- Lotyniškai *textum* –sujungimas;
- Pagrindinis vienetas- pastraipa;
- Jei tekstas ilgas, tai gali būti dalijamas į dalis/ skyrius;
- Turi **kontekstą**-kam skirtas, dėl ko rašomas, ką nori pranešti, kas rašė...
- Turi **temą** (tai, apie ką pasakojama tekste, kas analizuojama, vertinama)/**pagrindinę mintį** (kas norima pasakyti, koks požiūris)/ **kelia problemą** (kas blogai, nurodo samprotavimo, analizavimo kryptį, problemų analizė visada neatskiriama nuo vertybių);
- Temą gali nurodyti pavadinimas;
- Skirtingi tipai-instrukcija, laikraščio straipsnis, rašinys, novelė, eilėraštis ir kt.;
- 3 pagrindiniai tekstų tipai;
- Pasakojimas - kas, kaip, kur, kada atsitiko;
- Aprašymas – daikto, vietos, žmogaus, įvykio, atsitikimo (dalykinis/meninis);
- Samprotavimas – aiškinimas, argumentavimas, teiginių pateikimas/įrodymas .

Paryškintieji dalykai orientuoja mokinius į svarbiausius aspektus, kurių nevalia pamiršti kuriant savo tekstą. Rašydamas rašinį (samprotavimo ar literatūrinį) privalai sukurti pirmiausia rišlų tekstą, jungiamą bendros temos, problemos, pagrindinės minties. Tekstas turi būti taip struktūruotas, kad suformuluoti teiginiai visada turėtų juos pagrindžiančių argumentų, kad požiūris samprotavimo

rašinyje, o analizės kryptis literatūriniame rašinyje raudona linija „pereitų“ per visą tekstą nuo pradžios iki apibendrinančių išvadų.

Pastraipa

Įvairiuose lietuvių kalbos vadovėliuose daug dėmesio skiriama pagrindiniam rišlaus teksto vienetui-**pastraipai**. Pabandysime apibendrinti svarbiausius pastraipos rašymo reikalavimus taip, kad pakartotumėte tai, kas labai svarbu. Jau žinome, kad pastraipa rašoma iš naujos eilutės, kad jų gali būti įvairių: **įžanginių, siejimo, dėstymo, apibendrinamųjų**. Tai priklauso nuo to, kokią funkciją tekste pastraipa atlieka. Pagal teiginio pagrindimo būdus dar skiriamos **indukcinės, dedukcinės, poleminės, probleminės** pastraipos. BE rašinyje mokiniai turi parašyti įvairių tipų pastraipų, nes to reikalauja trinarė rašinio struktūra. Taigi, pakartokime kartu, kas yra pastraipa ir kaip ji turi būti rašoma:

- Pagrindinis rišlaus teksto vienetas;
- Reiškia vieną baigtinę teksto mintį;
- Sudaro keletas sakinių, **bet gali ir vienas**;
- Pagrindinė mintis pasakoma **teminiu(T)** sakiniu;
- Toliau turi būti **aiškinamieji/samprotavimo(A)** sakiniai;
- Patys svarbiausi –**argumentavimo(Arg)** sakiniai, t.y rėmimasis kultūrine, literatūrine patirtimi;
- Argumento apibendrinimas/samprotavimas(A);
- Užsklandos sakiny (Išvada);
- Visa pastraipa turi būti nuosekli, vientisa ir logiška;
- Galima skirti tokią nesudėtingą dedukcinės pastraipos rašymo formulę:
T/A,A/Arg,Arg./A/Išvada;

Komentaras: tai tik vienas paprastesnis pastraipos modelis, skirtas pradedantiems rašyti pastraipą

Teminis sakiny (teiginys/tezė)

- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas taip aiškina sąvoką **tezė**: teiginys, kurio teisingumas įrodinėjamas;
- Svarbiausias argumentavimo proceso elementas;
- Teiginiai gali būti **diskusiniai** (juos ir įrodinėsime argumentais) ir **nediskusiniai** (tai neginčytini faktai, jų nereikia įrodinėti);
- Teiginį galime laikyti ir **pagrindine mintimi**, nes visa pastraipa ir bus skirta jo įrodymui;
- Pasako, apie ką bus kalbama;
- **Atskleidžia požiūrį į temą**;
- Turi būti vienas ir atitikti visos pastraipos turinį, t.y orientuotas į argumentą;
- Apie ką turi būti teiginys dažnai nurodo **rašinio pavadinimas**;

- **Indukcinė** pastraipa gali neturėti teminio sakinio/tezės, tokia pastraipa pradedama argumentu/pavyzdžiu/apibendrintu pavieniu faktu, tik po to suformuluojamas teiginys/pagrindinė mintis;
- **Dedukcinė** pastraipa pradedama teiginiu/teze, o tik po to pasiremiamas pavyzdžiu;
- Svarbu išvengti šuolių, išlaikyti **vientisumą, bendrąją prasmę**, kuri jungia visą tekstą;
- **Būtent viso teksto pagrindinė mintis ir turi būti išskaidoma teminiais sakiniais/teiginiais;**
- Nė vienas teiginys **negali prieštarauti** pagrindinei rašinio minčiai, neatitikti pasirinkto tikslo, rašymo krypties;

Aiškinamieji sakiniai

- Remia, plėtoja ir aiškina teminio sakinio/teiginio/tezės mintį;
- **Poleminėje** pastraipoje aiškinamieji sakiniai pagrįs teiginį skirtingais, ginčytiniais, prieštaraujančiais teiginiui sakiniais. Tokioje pastraipoje **turi susidurti dvi priešingos nuomonės. Šalia argumento bus ir kontrargumentas - teiginys, prieštaraujantis prieš tai buvusiam teiginiui;**
- Vieno aiškinamojo sakinio **per mažai;**
- Jei po teminio sakinio pateikiamas pavyzdys (tai jau argumentas), jis turi būti suformuluotas labai apibendrintai, kad išvengtumėte minties šuolio, išlaikytume idėjos ir pagrindimo sakinio santykį;
- Aiškinantieji sakiniai turi pateikti priežasties ir pasekmės arba proceso analizę, aprašymą, lyginimą;
- Aiškinamieji sakiniai gali būti susieti su **kontekstu;**
- Aiškinantieji sakiniai turi būti **konkretesni** už teminį sakinį;

Argumentavimo sakiniai

- Siejasi su teminiu sakiniu, pagrindžia jį, dera su aiškinamaisiais sakiniais;
- Samprotavimo rašinio pastraipoje šie sakiniai bus **argumentavimo** sakiniai (svarūs, paremti kultūros ir literatūros pavyzdžiais);
- Literatūrinio rašinio pastraipoje šie sakiniai bus **aiškinamieji/interpretavimo/kūrinio analizės** sakiniai (svarbu, kad būtų aiškus analizės/interpretacijos **aspektas- pasirinktas požiūris, kuriuo nagrinėjamas daiktas, objektas, sąvoka**);
- Abiem atvejais tai neturi būti atpasakojimas, perpasakojimas;
- Samprotavimo pastraipoje **pakanka vieno išplėto, išsamaus** argumento;
- Literatūrinio rašinio pastraipoje **galima aptarti/lyginti dviejų autorių** kūrybą/kūrinius, bet **galima atskirose pastraipose aptarti po vieną lyginamus autorius/kūrinius;**

Apibendrinimas ir užsklandos sakiny

- Po argumentavimo/aiškinimo **privalu apibendrinti**, kitaip sakant, parašyti, ką reiškia, ką norėjau įrodyti tuo argumentu/pavyzdžiu;
- Paskutinis pastraipos sakiny-**užsklandos** sakiny - kyla ne tik iš teminio sakinio, bet ir iš aiškinimo, argumentavimo;
- **Jis gali būti** siejamas su toliau einančia pastraipa;
- Pastraipa neturi nutrūkti, todėl apibendrinamasis sakiny yra **privalomas, kitaip bus minties trūkis**;
- Jei teminis sakiny ir apibendrinamasis sakiny ar užsklandos sakiny sutampa, tai nėra gerai;
- Reikia vengti ir nereikalingų pakartojimų;

Įžanginė pastraipa (įžanga)

- Nusako **pagrindinę mintį/pasirinktą kryptį /nagrinėjimo aspektą/aspektus**;
- Kartais pravartu ją paslėpti arba nukelti į pabaigos pastraipą (įspūdinga išvada);
- Tada ji įžangoje **turi būti numanoma**;
- Pagrindinė mintis skaidoma į svarbiausius teiginius;
- **Kiek teiginių - tiek pastraipų** (taip paprasčiau ir aiškiau);
- Be pagrindinės minties gali būti **temos, problemos, analogija (paremta pavyzdžiu)**;
- **Ne klaida**, jei klausimu pakartoja temos pavadinimą;
- Geriau, jei tas **klausimas formuluojamas siauriau nei tema**;
- Įžanginė pastraipa **turi būti viena**;

Dėstymo pastraipos

- Logiškai kyla viena iš kitos, siejasi tarpusavyje;
- Dėstymo pastraipos gali būti rašomos kaip skirtingi temos aspektai, **todėl siejimo tarp pastraipų griežtai nereikalaujama**;
- Kiekviena pastraipa pagrindžia viso teksto pagrindinę mintį;

Siejimo pastraipa

- Dažniausiai sudaro vienas sakiny;
- Gali būti ir kelių sakinių, bet svarbu, kad sietųsi tarpusavyje ;
- Dažniausiai nėra pagrindinės minties;
- **Rodo, kas jau aptarta ir kas bus toliau nagrinėjama**;

- Galima naudoti įvairiausius **siejimo žodžius, posakius** (antra vertus, taigi, taip pat svarbu, reikėtų pasakyti ir t.t.; šie žodeliai tinka ir pastraipų viduje jungiant argumentus);
- Tokios pastraipos būdingesnės ilgesniems tekstams;

Apibendrinamoji pastraipa (išvados)

- Padaromos išvados;
- **Trūkis**, jei ne iš to, apie ką rašė;
- Jei sakinių yra keli, o su tema siejasi tik vienas sakiny-pabaigoje bus minties **trūkis/šuoelis**;
- Galima naudoti įvairiausius **išvadų siejimo žodžius, posakius** (baigiant reikėtų daryti išvadą, taigi, apibendrinamas(-a), darome išvadą, vadinasi ir t.t.);
- Turėtų būti **trumpesnė nei įžanga**;
- Išvadų pastraipa **turi būti viena**;
- **Gali pakartoti** svarbiausius temos žodžius;

Bendrieji pastraipų vientisumo trūkumai

- **Blogai**, jei pastraipa neparemia, nepaaiškina pagrindinės viso teksto minties;
- **Blogai**, jei kartojamos anksčiau pasakytos mintys;
- **Blogai**, jei dėstymas padrikas, nenuoseklus;
- **Blogai**, jei yra minties šuolių, nemotyvuotų pakartojimų;

Samprotavimas

Samprotavimu laikomas toks teksto tipas, **kuriame logiškai, nuosekliai dėstant mintis kas nors aiškinama, svarstoma, sprendžiama tam tikra problema, iš prielaidų daromos išvados, apie ką nors sprendžiama, vertinama, polemizuojama, t.y.ginčijamasi, siekiama įrodyti, pagrįsti savo mintį** (Notrimaitė-Muzikevičienė G., Ramonienė M. ir kt., „Žmogus ir kalba“, *Lietuvių kalbos vadovėlis 11-12 kl.*, Vilnius: Baltos lankos, 2012,159 p.). Tai pats įdomiausias ir sudėtingiausias teksto tipas, nes reikia turėti įvairių žinių, gebėjimų, tinkamų argumentų paaiškinti, kas/kaip ir kodėl vyksta, vyko ar nutiko. Samprotaujame, kai kažko nesuprantame, kai iškyla įvairių problemų, kai susiduriame su sunkumais. Samprotavimo **objektas - mintys, mąstymas** apie įvairiausius dalykus, reiškinius, kuriuos turime paaiškinti, aptarti, įrodyti, pagrįsti, argumentuoti. Ko gero, samprotaujame visi, iš esmės skiriasi tik rezultatas: daugiau žinantis, mokantis apibendrinti samprotaus pagrindai, įtikinamai, o nežinantis, neskaitantis, nemokantis apibendrinti-nenuosekliai, nelogiškai, be argumentų. Taigi, tam, kad pasiruoštume samprotauti, turime nemažai žinoti, išmokti.

Įvairiuose lietuvių kalbos vadovėliuose išsamiai aiškinama samprotavimo struktūra, bendrosios taisyklės, mokymosi samprotauti žingsniai. Vienas iš jų, išmoktas dar žemesnėse klasėse, yra **šešios didžiosios P**: *Pradžia + Požiūris + Polemizavimas + Pagrindimas + Pavyzdys + Pabaiga*.

Kitas svarbus dalykas, kurį jau žinome, kad skiriamos dvi samprotavimo atmainos: **aiškinimas ir argumentavimas**. Jas ir verta prisiminti ruošiantis laikyti lietuvių kalbos BE, nes rašydami rašinį (samprotavimo ar literatūrinį) mokiniai turi gebėti naudotis abiem samprotavimo būdais.

Aiškinimas

- Aiškinimo tikslas- **supažindinti, paaiškinti, suteikti žinių**;
- Aiškinti reikia **objektyviai ir nuosekliai**;
- Aiškinant reikia **konkrečių žinių** (pvz.: literatūros teorijos), o ne prielaidų;
- Pagrindinė mintis **turi būti aiškiai** suvokiama;
- Aiškinimas **tinka literatūriniam rašiniui**, nes reikia analizės, interpretavimo įgūdžių, aiškų objektas- literatūra;
- Aiškinimo **kalba neutrali, dalykiška, nėra potekstės**;
- Vengiama **subjektyvių** komentarų;
- Stilius – artimas **moksliniam** stiliui;
- Pagal pastraipos struktūrą skiriami įvairūs **aiškinimo modeliai** (klausimas-atsakymas, neigimas-teigimas, neiginys-pavyzdys, sąvokų aiškinimas, nereikšmingiausia-reikšmingiausia , priežastis-padarinys, analizė-klasifikacija, lyginimas, žinoma-nežinoma);

Argumentavimas

- Argumentavimo tikslas-**įrodyti tezės/teiginio teisingumą, įtikinti**;
- Argumentavimas - **tai teiginių, teorijų pagrindimas kitais teiginiais/ argumentais**;
- Argumentuojant **analizuojama, sprendžiama tam tikra problema**;
- Argumentavimas **tinka samprotavimo rašiniui**, nes reikia svarių, išsamių argumentų, aiškų objektas- problema;
- Argumentuoti reikia **objektyviai (remtis kultūriniu, literatūriniu, socialiniu kontekstu) ir nuosekliai**;
- Ryškus **autorias**, bandančio įtikinti, **požiūris**;
- Nevengiama **subjektyvių** (apibendrinančių asmeninę patirtį) komentarų;
- Stilius –**publicistinis** (dalykiškumas dera su vaizdingumu, aiškų autorias požiūris/vertybinės nuostatos);

- Pagal pastraipos struktūrą skiriami trys samprotavimo būdai: **dedukcinis, indukcinis** (tokios pastraipos aptartos, žr. **-Teminis sakiny**s) ir **analoginis** (remiasi daiktų/reiškinių/sąvokų panašumu, lyginimu; skirtingų dalykų/reiškinių panašumai leidžia daryti išvadą, kad jie yra panašūs);
- **Analoginis** samprotavimo būdas tinka **literatūriniam rašiniui**, nes aptariami/lyginami dviejų autorių kūriniai/ieškoma panašumų;

Taigi, susidėliojome svarbiausius samprotavimo aspektus. Galime daryti išvadą, kad aiškinimas ir argumentavimas, kaip dvi samprotavimo atmainos, puikiai dera tarpusavyje. Ryškesnis skirtumas tarp aiškinimo ir argumentavimo yra tas, kad argumentuojant visada analizuojama, sprendžiama problema. Rašydami samprotavimo rašinį vertinsite, aiškinsitės temą, problemą, remsitės literatūra, kultūriniais kontekstais, atskleisite savo požiūrį. Literatūriniame rašinyje ne problema, o kūrinio analizė, aiškinimas bus svarbu, bet vis tiek samprotausite apie literatūrą. **Vadinasi, iš esmės abu rašiniai yra samprotaujamieji rašiniai.** Mokiniai sunku griežtai laikytis vieno kurio nors samprotavimo modelio – dažniausiai jis naudojasi abiejų tipų struktūros ir raiškos elementais. Tai priklauso nuo rašinio temos, problemos formuluotės, privalomų autorių pasirinkimo. Abiejų tipų rašiniams svarbu tinkami pavyzdžiai, todėl verta prisiminti argumentų vertinimo kriterijus.

Argumentų vertinimas (pagal Z.Nauckūnaitę)

- **Argumentai** turi būti logiški, neprieštarauti vienas kitam, pakankami;
- **Argumentai turi įrodyti (loginiai) ir įtikinti (emociniai);**
- **Argumentai gali būti ir estetiniai (apeliuojantys į teigiamas emocijas, gražius dalykus);**
- **Svarbu** tinkamai sudėlioti argumentus (pirma silpnesni, po to stipriausi/svariausi arba atvirkščiai);
- **Argumentai vertinami** pagal du kriterijus- **tinkamumą ir svarumą**
- Argumento **tinkamumas- tai santykis su teiginiu, kuri jis pagrindžia:**
- Argumento **svarumas- santykis su tema;**
- **Argumento kokybė – svarumo (S) ir tinkamumo (T) sandauga;**
- **Pats svariausias (pagal temą) argumentas, jeigu jis nepagrįs to konkretaus teiginio, kuriam yra skirtas, bus niekinis;**
- **Asmeninės patirties argumentai nėra stiprūs/įtikinami (žmonės teigia, kiekvienas žino, aš manau ir t.t.), bet be jų neapsieinama. Visa tai, apie ką rašoma, vertiname savo patirtimi, išgyvenimais, atskleidžiame formuluodami tinkamus teiginius;**

- **Socialiniai/visuomeniniai argumentai** yra svaresni (socialinio gyvenimo realijos, politinio gyvenimo įvykiai, visuomenės požiūris, spauda, televizija, tyrimai, pilietinės akcijos ir kt.). **Jie patikimesi, patikrinti, jų teisingumu neabejojama;**
- **Kultūriniai/literatūriniai argumentai** yra **svariausi, privalomi**, nes yra autorių sąrašas, reikalavimas remtis kūriniais, kontekstais (grožinė literatūra, vaizduojamasis menas, muzika, teatras, kinas, kultūros istorijos faktai/ kultūros ženklai/simboliai, istorinės žinios, pripažintų, žinomų žmonių biografijos ir kt.);
- **Skiriamos 7 argumentavimo nuodėmės:** minimalus atsakymas į klausimą, nesusijusios medžiagos naudojimas, kartojimas to, ką pasakė kiti, besaikis citavimas, neteisingas kitos nuomonės interpretavimas, nuomonių reportažas vietoj argumentų, aiškių dalykų arba stiprių prieštaravimų ignoravimas;

Teorijos apibendrinimas

Tiek teorinių žinių pakanka, kad pakartotumėte esminius dalykus ruošdamiesi rašyti BE rašinį. Aišku, kiekvienas pasiruošite pagal savo gebėjimus suvokti literatūros kūrinių prasmes, kultūros reiškinius/žinias, gyvenimišką patirtį, apsiskaitymo lygį. Turėsite sukaupti nemažai medžiagos, mokėsite ją susisteminti, formuluoti teiginius, parinkti tinkamus ir svarius argumentus, parašyti daug pastraipų, rašinių, išmokti analizuoti savo klaidas. Svarbiausia, kad rašinio rašymas jūsų negąsdintų, kad žinotumėte, ką norite pasakyti, kad būtų įdomu ir jums, ir skaitantiems jūsų darbą. O tobulėjimui ribų nėra.

Samprotavimo rašinys

Jau žinome, kokie reikalavimai keliami šio tipo rašiniui, kaip reikia samprotauti, kokio tipo pastraipas kurti, tad vertėtų aptarti dar kelis rašinio rašymo etapus.

Visi samprotavimo rašiniai iš esmės yra **problemniai** rašiniai. Tokio tipo rašiniuose privalu svarstyti, samprotauti, analizuoti, bet vienareikšmio atsakymo pateikti neįmanoma. Samprotauti, vadinasi iš prielaidų daryti išvadas, spręsti, bet ne pritaikyti iš anksto parengtas išvadas.

Skaitydamas, nagrinėdamas literatūros kūrinius, stebėdamas ir analizuodamas aplinką mokinys suvokia, kad viskas sukasi apie **žmogų, jo santykį su pasauliu/savimi/kitais žmonėmis**. Vadinasi ir samprotavimo, mąstymo kryptis bus su tuo susijusi. Rašydamas turėsi permąstyti, ką nori pasakyti viena ar kita tema. Temų sąrašas, pagal rekomenduojamas Vidurinio ugdymo programoje nagrinėti **temas**, galėtų būti maždaug toks:

- Žmogus ir gamta;
- Žmogus ir pasaulis;
- Žmogus ir visuomenė;
- Žmogus ir tauta;

- Žmogaus prigimties dualizmas (dvilypumas);
- Žmogus ir istorinis likimas;
- Žmogaus maištas/vergystė;
- Asmens laisvė, tapatybė, tautinis apsisprendimas, pareiga visuomenei;
- Žmogus ir vertybės;
- Žmogus ir tėvynė/gimtinė;
- Gyvenimo prasmės klausimai;
- Žmogus ir ribinės situacijos/apsisprendimai/pasirinkimai;
- Vienatvės ir meilės patirtys;
- Globalios visuomenės pokyčiai;

Tai tikrai negalutinis temų sąrašas, kiekviena iš jų dar gali turėti daug įvairiausių potemių. Svarbiausia, kad jos yra apibendrintos, visuminės. Tokiu pagrindu **galite pakartoti** literatūros kursą prieš egzaminą: koks autorius/kūrinys tinka vienai ar kitai temai. (temų išklotinę dėliosime ir mes). Nepamirškite, kad temos/problemos suvokimą koreguos privalomų autorių sąrašas. Vadinasi, samprotavimo kryptis nuo autorių pasirinkimo tikrai priklausys. Mokėjimas susieti nurodytą/pasirinktą autorių su duota tema - nėra lengva užduotis.

Rašinio pavadinimas

Rašinys prasideda nuo pavadinimo. Jame užkoduota daug svarbių dalykų, kuriuos privalome iššifruoti. Tai gali būti:

- **Samprotavimo objektas:**

Meilė vakar ir šiandien; Kalba- bendras meilės ryšys; Emigracija- tautos nelaimė?

Laisvė - būtina laimės sąlyga; Sąžinė- didžiausia žmogaus teisėja;

Tokio tipo pavadinimai aiškiau apibrėžia apie ką reikia samprotauti. Jeigu objektas abstraktus (meilė, laimė, laisvė...), tai reikėtų pasvarstyti, ar užteks žinių išnagrinėti sąvokos sampratą, surasti jos prasmes.

- **Iškeltas klausimas (problema):**

Tėvų ir vaikų konfliktas- amžinas kartų konfliktas? Ar verta ieškoti gyvenimo prasmės? Dėl ko verta gyventi? Ko gamtoje ieško žmogus? Ar meilė suteikia kasdienybei kilnumo? Ar išsaugosim savo kalbą ir kultūrą? Atmintis: kodėl žmoguje gyva tai, ko jau nėra? Kodėl vienatvė gali būti patraukli? Ar galima gyventi be kaukių?

Paskutiniaisiais metais taip formuluojamos beveik visos VBE ir MBE samprotavimo rašinių temos. Klausimu suformuluotos temos verčia mąstyti ir apie temos bei problemos santykį. Jei yra klausimas, vadinasi, jo formuluoti jau nereikės (tikslingai suformuluoti klausimą yra nelengva užduotis). Reikės tik išanalizuoti/išnagrinėti tą klausimą, bandyti sudėlioti galimus atsakymus. **Jeį klausimas**

problemintis, tai mokinys turi atsakydamas įrodyti, kodėl tai yra problema. Gerai iškeltas klausimas leidžia numatyti esmę, samprotavimo kryptį. Aišku ir tai, kad yra dalykų, kurie kelia mažiau klausimų, bet yra ir tokių dalykų, kuriuose tarsi glūdi daug klausimų. Čia ir yra probleminio klausimo esmė: kuo daugiau klausimų, tuo daugiau galimų atsakymų. Mokinys turės pats sugebėti pasirinkti tinkamus, svariausius argumentuotus atsakymus. Paprasta tik tai, kad rašydami rašinių mokiniai žino - **atsakymas į klausimą yra privalomas.**

- **Suformuluota pagrindinė mintis (tezė/teiginys):**

Istorija- dabarties mokytoja; Gerumas vertesnis nei tūkstantis tiesų; Kančia- dvasios tvirtumo išbandymas; Mylintis žmogus- laimingas žmogus; Žmogus savo likimo kalvis; Maištavimas- subrendusios asmenybės požymis; Grožis išgelbės pasaulį;

Tokio tipo rašinio pavadinimas nekelia klausimo, nes formuluotėje jau yra teiginys. Tas teiginys gali būti atsakymas į tiesiogiai nepasakytą, bet numanomą klausimą (ar tikrai istorija-mokytoja? Ar tikrai mylintis žmogus - laimingas žmogus? ir t.t.). Samprotavimo rašinyje reikės plėtoti teiginį, aiškinti, pagrįsti/paneigti teisingumą. Jei vertinsime teiginį kaip pagrindinę mintį, vadinsis, per visą rašinį ją ir plėtosime. Pagrindinė rašinio mintis- viso samprotaujamojo teksto pamatas. Taigi, **šio tipo antraštės apima ir objektą, ir numanomą klausimą, ir pagrindinę rašinio mintį.** Deja, BE užduočių, su tokio tipo pavadinimais, yra mažai.

Labai svarbu nepamiršti, kad analizuodami rašinio pavadinimą, turime **iššifruoti „raktinius“** žodžius. Pirmas žingsnis - **temos suvokimas ir sąvokų analizė.** Tai padeda nustatyti temos ribas. Tinkamiausi yra tokie pavadinimai, kuriuose yra ne daugiau kaip du „raktiniai“ žodžiai. Tada mokiniai lengviau suvokia jų prasmes, formuluoja teiginius, apibendrina. Šie žodžiai - kaip leitmotyvas- turi eiti per visą rašinį. Nustatę šiuos žodžius galime juos išskleisti, t.y. išsiaiškinti jų reikšmes, prasmes, teiginių formuluotes. Pabandydysime paimti po vieną rašinio pavadinimą ir paanalizuoti „raktinius“ žodžius:

Kalba- bendras meilės ryšys:

- *Kalba- esminis tautos egzistavimo pamatas;*
- *Kalba- būdas pažinti pasaulį;*
- *Kalba padeda žmogui realizuoti save;*
- *Gimtoji kalba- didžiausia vertybė;*
- *Gimtosios kalbos išsaugojimo problemos;*
- *Ryšys- tai, kas jungia;*
- *Palaidydami vienokius ar kitokius ryšius žmonės gyvena šiame pasaulyje;*
- *Ryšys gali būti nematomas, bet labai stiprus;*
- *Ryšiai jungia tautas, žmones;*
- *Niekas pasaulyje negali egzistuoti nebūdamas su kažkuo susietas;*

Dėl ko verta gyventi?

- Gyventi- būti, egzistuoti;
- Prasmingas gyvenimas, kai gyveni dėl kažko;
- Prasmingas gyvenimas toks, kai sieki aukštesnių tikslų;
- Prasmingai gyventi galima dėl šeimos, mylimų žmonių;
- Prasmingai gyventi galima dėl tautos;
- Gyvenimo prasmė yra jo vertė;
- Buvimas čia ir dabar gali būti prasmingas;
- Gyventi ir neieškoti prasmės taip pat verta;
- Gyvenimo prasmė – aukojimasis;
- Gyvenimo prasmingumas priklauso nuo vertybinių nuostatų;
- Egzistencialistai sako: „Gyvenimas – taiėjimas į mirtį.“
- Kur tada ieškoti prasmės?

Maištavimas - subrendusios asmenybės požymis:

- Maištas - protesto forma;
- Maištaudamas priešiniesi nustatytai tvarkai;
- Maištaudamas sieki tapti savimi, realizuoti save;
- Maištas - būdas pasipriešinti pasaulio absurdui;
- Maištas gali būti pozityvus, kuriamasis, nes vienija tautas, žmones, kelia sąmoningumą, verčia mąstyti, pasirinkti, apsispręsti;
- Maištas gali būti griaunamasis, kai sieki iškelti save, esi egoistas, savanaudis ;
- Maištauja tik apsisprendęs, susivokęs žmogus, t.y. brandi asmenybė;
- Asmenybė- pirmiausia atsakingas žmogus;
- Asmenybė turi aiškų, konkretų tikslą;
- Asmenybe gali būti tik laisvas žmogus;

Taigi, kuo daugiau tokių formuluočių, tuo paprasčiau bus parašyti teiginius. Aišku, pagal samprotavimo kryptį, pasirinktą rašančiojo poziciją, mokinys pats turi pasirinkti svarbiausius. Rekomenduojama rašinį pradėti ne nuo įžangos, o nuo teiginių/tezių formulavimo. Pirma apmąstome, po to tik rašome.

Dėstymas

Jau ankstesniuose skyriuose apžvelgėme, kaip rašyti pastraipą, kokio tipo pastraipos skiriamos, ką rašyti įžanginėje/baigiamojoje pastraipose, kaip sudėlioti teiginius, argumentus dėstymo

pastraipose. Dėstymas - pagrindinė rašinio dalis, kurioje siekiate įrodyti, pagrįsti pagrindinę rašinio mintį. Įprasta, kad samprotavimo rašinyje yra 2-3, rečiau- 4 dėstymo pastraipos. Jei dvi, tai tikėtina, kad neišvengsite minties šuolių, išsiplėsite, pasikartosite, leisitės į per ilgus apibendrinimus. Norėdami gerai pasiruošti dėstymo pastraipų rašymui, prisiminkime kelis paprastus būdus.

Vienas iš būdų yra **keturių kampų metodas**. Šis būdas – tai rašinio planas. Jo esmė būtų tokia:

- Lapo centre užrašome pagrindinę viso **rašinio mintį/idėją**;
- **Trijuose** kampuose sudėliojame **teminius sakinius, pagrindžiančius tą mintį**;
- Šie sakiniai gali apibrėžti **minties kryptį**;
- Po sakinių sudėliojame **argumentus**, iš kurių rinksimės;
- **Ketvirtajame** kampe parašome apibendrinantį sakinį/**išvadas**;

Planavimo pavyzdys: tema „Jauno žmogaus gyvenimas neįsivaizduojamas be konfliktų“ (tokia tema tinka kaip teiginys pagrindinei rašinio minčiai)

<ul style="list-style-type: none"> • Jauni žmonės konfliktuoja su suaugusiais; (su tėvais, mokytojais, nes jaučiasi nesuprasti, neišklausyti, vyresni negali padėti, apriboja jų laisvę, nepriklausomybę, primeta pareigas...) Populiarūs, žinomi žmonės – maištininkai iš šiuolaikinės muzikos pasaulio; matyti filmai, pvz.: „Klasė“, „Mano sesers globėjas“ ir kt.; statistiniai duomenys apie tai, kad kasmet Lietuvoje nusižudo viena klasė moksleivių; 	<p><u>Jauno žmogaus gyvenimas neįsivaizduojamas be konfliktų</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jauni žmonės nuolat išgyvena konflikto su savimi būseną; (nes yra nepatenkinti savo išvaizda, patiria patyčias, jaučiasi vieniši ir niekam nereikalingi, auga nepilnavertiškumo jausmas/kompleksas, nori būti originalūs, išskirtiniai...) Kūriniai – A.Škėma „Balta drobulė“; V.Mykolaitis-Putinas „Altorių šešėly“;
<ul style="list-style-type: none"> • Jauni žmonės konfliktuoja su aplinka, bendraamžiais; (nes nori pritapti, susirasti draugų, neišsiskirti arba kaip tik išsiskirti iš minios, pasaulis atrodo svetimas, žiaurus...) J.Aputis, pasirinktos novelės, L.S. Černiauskaitė „Benedikto slenksčiai“; 		<ul style="list-style-type: none"> • Apibendrinimas: visi jauni žmonės nuolat išgyvena konfliktines situacijas. Tai yra natūralu, nes jie linkę maištauti, ieškoti savo kelio, bandyti išgyventi šiame sudėtingame pasaulyje.

Planuodami dėstymo rašymą turite **nepamiršti**:

- Apie ką rašėte įžangoje?
- Ar pasirinkote tinkamą pastraipos modelį?
- Kokią samprotavimo kryptį pasirinkote?
- Ar nenukrypote nuo temos?
- Kokios pozicijos - teigiančios ar neigiančios - laikotės?
- Ar pastraipos teminiai sakiniai atsako į probleminį rašinio klausimą (nes samprotavimo objektas visada yra problema, net jei neįvardyta)?

- Ar pasirinkote įvairių tipų argumentų?
- Ar argumentai įrodo teiginius?
- Ar remdamiesi kūrinio išanalizavote keliamas problemas, vertybes?
- Ar apibendrinote tai, ką norėjote pasakyti?
- Ar tinkamai panaudojote literatūrinius/kultūrinius kontekstus?

Kontekstas

Dar vienas svarbus dalykas, į kurį verta atkreipti dėmesį, yra **konteksto** panaudojimas rašinyje. Dauguma mokinių kontekstą naudoja gana formaliai, t.y. nesugeba tinkamai susieti su rašinio tema, teiginiais, argumentais. Kontekstas gali atsispindėti rašinio įžangoje, bet **privalomas** jis yra dėstymo pastraipose.

BE programoje tiksliai įvardytas reikalavimas remtis rašinyje vieno iš nurodytų **autorių kūrinio(-iais) ir jo (jų) kontekstu**. Kas gi yra kontekstas - **tai viskas, kas yra apie/aplink tekstą**. Lotyniškai žodis *contextus reiškia surištas*. Kontekstai paaiškina/papildo teksto prasmę. Kontekstų pasirinkimas didžiulis, gal dėl to ne visada pavyksta tinkamai pasirinkti. Tinkamas kontekstas yra toks, kuris padeda atskleisti problemą, kūrinio prasmes, nurodo kultūrinį/istorinį/socialinį foną. Vadinasi, tai gali būti:

- **Epochos reiškiniai/srovės/kryptys ir idėjos;**
- **Laikas/aplinka, padariusi įtaką rašytojo gyvenimui, pasaulėžiūrai, asmenybės formavimuisi;**
- **Rašytojo biografija;**
- **Bendrieji kūrybos bruožai;**
- **Kūrinio parašymo aplinkybės;**
- **Kryptinga temų/motyvų analizė pasirinktame kūrinyje;**
- **Rašytojo ir jo kūrinio/-ių vertinimas;**

Samprotavimo rašinyje konteksto pasirinkimo laisvė tikrai labai didelė. Viskas priklauso nuo mokinio analitinio mąstymo gebėjimų, žinių, apsiskaitymo lygio. **Rašinio tema orientuoja į tikslinį kontekstų pasirinkimą**. Mokinys parodo kultūrinį/literatūrinį išprusimą, kai geba panaudoti įvairesnius kontekstus (biografinį, kūrinio/kūrybos). Svarbu, kad nebūtų per daug. Pavyzdžiui, rašydamas apie asmens pasirinkimo laisvę ir remdamasis V.Mykolaičio-Putino romanu „*Altorių šešėly*“, mokinys papasakoja rašytojo biografiją, bet per mažai dėmesio kreipia į apsisprendimo priežastis. Romano veikėjas Liudas Vasaris ir rašytojas išgyveno ilgą apsisprendimo kelią, vadinasi, būtent šis konteksto aspektas **suriš** samprotavimą. Blogai ir tai, kai kontekstas - vienas sakiny,

pristatantis rašytoją (apie šią problemą rašė ir XX a. pirmos pusės rašytojas...). Tai ne kontekstas, net ne konteksto paminėjimas...

Pamokose išbandomi įvairiausi kontekstų kaupimo būdai: autoriaus gyvenimo, kūrybos, asmenybės raidos analizė, laikotarpio arba istorinės/kultūrinės aplinkos analizė, išsami kūrinį/tikslingai parinktų ištraukų komentuojamoji analizė ir kt. Mokiniai skatinami atlikti apibendrinamąsias užduotis, „apdėti“ privalomus kūrinius įvairiais kontekstais. Sunkiau yra tada, kai kūriniai yra sudėtingi, apimantys iš karto daug kontekstų (pvz. A.Škėmos romaną „Balta drobulė“).

Jau anksčiau (skyrelyje apie BP privalomus autorius) pabandėme sudėlioti privalomų autorių kūrybos kontekstų kryptis (žr.6 p.). Dabar lieka tik praktiškai pasitikrinti, kokių/kiek kontekstų reikia konkrečiam autoriui/kūriniui/temai. Verta daryti įvairias schemas, temines kontekstų išsklotines. Vienas iš paprastesnių pavyzdžių būtų toks:

S.Nėris „Prie didelio kelio“

Biografinis kontekstas: sudėtingas/prieštaringas rašytojos gyvenimo kelias; kūrybinga asmenybė, valdoma emocijų, ambicijų; lyrinė prigimtis (V.Daujotytės tekstų apie S.Nėrį ištraukų analizė/teksto suvokimo užduotys); išgyvenimai ir patirtys karo metais; ištraukos iš dienoraščio/autobiografijos (apie kaltę, atsakomybę, gyvenimo baimę, ilgesį), kurią rašė ir perrašinėjo visą gyvenimą; „Viešpatie, per daug giliai ir per daug plačią širdį man davei.../Aš pavargau kovodama su savim...“

Kūrybos kontekstas: romantinės pasaulėjautos rašytoja; kūrybos autobiografiškumas- eilėraščiai vidinio gyvenimo biografija; intymioji/išpažintinė lyrika; karo metų lyrikos bruožai- kaltės, atgailos, ilgesio temos; lyrinio subjekto santykis su Tėvyne; rinkinys „Prie didelio kelio“- skaudus savo likimo, gyvenimo apmąstymas;

Lietuvių literatūros kontekstas: žymiausia XXa. pirmosios pusės lietuvių lyrikė, neoromantikė; kūryba aprašyta, išanalizuota, bet vis dar neišsemama; kūryba – tragiškas gyvenimo/individualiosios erdvės atspindys, parašytas širdim...

Nepriklausomos ir okupuotos Lietuvos socialinis kontekstas: pasikeitusi politinė situacija, suirutė, vertybinių nuostatų išbandymas; S.Nėries laikysena: verčiama rašyti patriotinius eilėraščius, šlovinančius tarybinę santvarką; tai vertinama šių dienų kontekste kaip prisitaikymas ar susitaikymas? Taigi, su kontekstais reikia daug žaisti, o svarbiausia - **išmokti juos tinkamai pasirinkti.**

Rašinio išvados

Po to, kai parašomos dėstyto pastraipas, privaloma apibendrinti (pakartoti kitais žodžiais) tai, ką pasakėte visose dėstyto pastraipose, neakcentuoti naujų neaptartų dalykų. Jeigu įžangoje nepasakyta pagrindinė mintis, būtinai dabar ji turi būti suformuluota. Reikia vengti didaktinio (pamokomojo) pobūdžio sakinių, liepiamosios nuosakos.

Apibendrinimas

SAMPROTAVIMO RAŠINIO KŪRIMAS: 4 ŽINGSNIAI (teorija pagal mokytoją O.Baumilienę)

1. Tekstų/kontekstų numatymas:

- Jie susiję su rašinio tema,
- Jais remiantis bus argumentuojama,
- Vienas (literatūrinis) tekstas turi būti iš privalomų autorių sąrašo,
- Kitas/kiti kontekstai gali būti neliteratūriniai,
- Pasvarstyti, koks aspektas ar aspektai būtų tinkami suvienyti pastraipas.

2. Formuluoti iš tekstų/kontekstų išplaukiančius pastraipų teiginius:

- Jie susiję ir su tekstais/kontekstais,
- Jie susiję su rašinio tema,
- Jie negali būti konkretūs,
- Jie negali būti argumentai,
- Vietoje teiginio gali būti klausimas.

3. Tik tada, kai žinosi, ką rašyti dėstyme, gali formuluoti įžangą:

- Įžanga susijusi tik (!) su dėstyme aptartais dalykais,
- Įžanga negali būti konkreti,
- Įžangoje aiškinama tema,
- Jei reikia, įžangoje pristatomas kontrastas, iš kurio išplaukia problema,
- Įžangoje formuluojama problema,
- Galima formuluoti tik tą problemą / problemas, į kurias bus atsakyta dėstyme,
- Gali būti nurodomas aspektas.

4. Pabaigoje ryškinamas vertybinis temos atspalvis:

- Parašomas problemos sprendimas,
- Patikrinama, ar atsakyta į temą,
- Įvardijamos tos vertybės/ antivertybės, susijusios su tema, kurios buvo minimos dėstyme;

Literatūrinis rašinys

Literatūrinio ir samprotavimo rašinio skirtumai

Jau žinome, kokie reikalavimai keliami šio tipo rašiniui. Deja, literatūriniai rašiniai nėra populiarūs. Priežastys, matyt, įvairios: bijomasi/nėra susiformavę kūrinio analizės įgūdžiai, sudėtingesnės rašinių pavadinimų formuluotės (pvz.: *Kokį Lietuvos mitą kuria skirtingų epochų rašytojai? Miesto vaizdavimo kaita lietuvių literatūroje; Asmenybės laisvės tema XX a. lietuvių prozoje ir kt.*), išskirtinių kūrinio interpretavimo įgūdžių stoka, menki analitinių pastraipų rašymo įgūdžiai, mokslinis stilius, kurio reikalaujama, literatūros teorijos žinių trūkumas ir kt.

Šio konspekto tikslas - ne išmokyti rašyti literatūrinius rašinius, bet paskatinti nebijoti to daryti. Šiuolaikinis jaunas žmogus, siekiantis įgyti brandos atestatą, turėtų žinoti lietuvių ir pasaulio literatūros pagrindinius kūrinius, jų kultūrinį kontekstą. Tai literatūrinio (kultūrinio) išprusimo pagrindas. Literatūrinis rašinys yra svarbi priemonė ugdant asmenybę, tautinės tapatybės sampratą, formuojant asmeninį santykį su literatūros kūriniumi. Laikas pradėti iš naujo vertinti šį rašinį.

Pirmiausia vertėtų aptarti kelis literatūrinio ir samprotavimo rašinio skirtumus/panašumus, apie kuriuos jau buvo užsiminta:

- Literatūrinio rašinio objektas – **kūrinys, literatūra;**
- **Vadinasi, reikės kūrinio analizės/interpretavimo įgūdžių;**
- Samprotavimo rašinio objektas- **gyvenimas, įvairios problemos, vertybinės nuostatos;**
- **Vadinasi, reikės samprotavimo/argumentavimo įgūdžių;**
- Skiriasi stilius - **publicistinis ir mokslinis;**
- Abiejų tipų rašiniuose pavadinimas **gali nurodyti temą, kelti problemą, įvardyti analizės objektą** (tai išsiaiškinti derėtų pirmiausia);
- Literatūrinio rašinio **įžangoje gali būti pristatomi** aptariami/lyginami **autoriai**, suformuluojama tema, problema, analizės aspektai (kas sies/skirs pasirinktus rašytojus; kaip aptariama tema susijusi su tavo pasirinktais rašytojais; klausimas/-ai, kurių/-iuos kelia tema ir pasirinktų autorių tekstai);
- Samprotavimo rašinio įžangoje **autoriai**, kurių kūryba remsitės argumentuodami, **nepristatomi;**
- Pastraipų struktūra **panaši** (literatūriniam rašiniui būdingesnė analitinė/lyginamoji pastraipa);
- Būtent analitinė/lyginamoji pastraipa leidžia atskleisti kūrinio/rašytojo kūrybos ypatumus, padaryti svaresnius ir patikimesnius apibendrinimus;
- Kūriniai turi būti **interpretuojami tuo aspektu, kurio reikalauja tema;**

- Abiejų tipų rašiniuose svarbu parodyti **probleminio mąstymo įgūdžius** (rašantysis turi suvokti ir gebėti paaiškinti, aiškiai formuluoti savo mintis ir nuosekliai plėtoti temą, išanalizuoti svarbiausius temos aspektus ir jų sąsajas);
- Abiejų tipų rašiniuose svarbu **ne atpasakoti kūrinio turinį**, o nagrinėti temos požiūriu;
- Literatūriniame rašinyje reikia **įsigilinti į kūrinio menines detales**, atskleidžiančias temą, vartoti **literatūrologijos sąvokas**;
- **Interpretuojant nevalia** iškraipyti teksto idėjos – **pagrindinė tiesa yra kūrinio tiesa**;
- Abiejų tipų rašiniuose svarbus **konteksto** žinojimas/tikslinis susiejimas;
- Literatūriniame rašinyje svarbus **literatūros proceso suvokimas** (kuo naujas pasirinktas analizei kūrinys, kokį vaidmenį atliko, kokia jo vieta konkrečiau laikotarpio literatūroje ir kt.);
- Abu rašiniai rašomi be tekstų, **todėl verta perfrazuoti, cituoti** (eilėraščius mokytiis mintinai);
- **Panašios baigiamosios pastraipos** (literatūrinio rašinio pabaigoje apibendriname, kas skiria/kuo panašūs aptariami autoriai/jų kūriniai);

Rašinių pavyzdžiai

Samprotavimo rašinių rašome daugiau, ne vieną pavyzdį aptarėte ir pamokose, todėl jų ir neanalizuosime. O kelis literatūrinių rašinių pavyzdžius aptarti/pakomentuoti verta.

Moteris lietuvių literatūroje

(privalomi autoriai J.Biliūnas, V. Mykolaitis – Putinas, J.Tumas-Vaižgantas)

Moteris – didžiulė mįslė ir paslaptis. Jau tai, kad visi į šį pasaulį atėjo išnešioti moters, daro ją ypatingą. Iš istorijos žinome, kad dėl moterų kilo karai, o meno kūriniai liudija didelę moterų – mūzų – galią. Šiame darbe bus kalbama apie tai, kokias moteris vaizduoja literatūroje lietuvių rašytojai – XX a. pradžios lyrinės psichologinės prozos kūrėjas J.Biliūnas ir XX a. pirmosios pusės psichologinės intelektualinės prozos kūrėjas V. Mykolaitis – Putinas.

Jonas Biliūnas apysakoje „Liūdna pasaka“ sukūrė tradicinį lietuvių moters paveikslą. Juozapota yra baudžiamos laikų moteris, neišsilavinusi, nemačiusi pasaulio. Jos gyvenimo tikslas – šeima, laimingas buvimas su mylimu žmogumi. Šios moters laimę lemia socialinės sąlygos – laisvas nuo baudžiamos gyvenimas. Juozapota yra gera, mylinti žmona. Su vyru Petru ją sieja meilė, atskleidžiamas rūpinimasis vienas kitu. Juozapota, būdama jausmo žmogus, jaudinasi klausydama Petro kalbų apie kovą už laisvę, nerimauja, pamačiusi jį su vyrais už tvarto besimankštinančius. Jos pranašingas sapnas atskleidžia gražias svajones turėti namus, žemės, sodą, *vaikelį ir nuojautą*, kad toms svajonėms išsipildyti nelemta. Juozapotos pamaldumas (kas rytą ji kalba poterius), darbštumas, atsakomybė už kuklų ūkį, namų tvarką padeda jai išgyventi, ištikus nelaimėi. Vis dėlto ji *mainėsi*, kaip mainosi šalnos pakastas jurginas – nesulaukusi mylimo vyro moteris palūžta, nemato gyvenimo prasmės. Jos likimas tragiškas – Juozapota išprotėja pamačiusi vyrą kartuvėse. Šios apysakos lyrinė įžanga „Baltasai šešėlis“ leidžia manyti, kad Petro ir Juozapotos Banių idealią meilę ir tragišką likimą **J.Biliūnas netiesiogiai siejo su savo likimu: anksti susirgęs džiova rašytojas jautė, kad gyvenimas su mylima žmona Julija bus trumpas.**

Kitokių moterų paveikslus sukūrė V.Mykolaitis-Putinas romane „Altorių šešėly“. Viena iš jų – Liucė. Tai naujųjų laikų moteris, išsilavinusi, gyvenanti klebonijoje, gyvenimo vargo nemačiusi. Tuo ji iš esmės skiriasi nuo Juozapotos. Sieja šias moteris panašus gyvenimo tikslas – Liucė taip pat trokšta mylėti, būti mylima, nori sukurti šeimą. Jos laimei socialinės sąlygos neturi įtakos – ji pati atsakinga

už savo laimę. **Liucės sukurtas paveikslas** susijęs su trimis gyvenimo etapais, atskleidžiančiais jos charakterio sudėtingumą. Pirmasis gyvenimo etapas – jaunystė. Liucė – mylimoji, poeto mūza. Jos charakteris atsiskleidžia santykiuose su Liudu Vasariu. Rašytojas vaizduoja iš pirmo žvilgsnio nerūpestingą, išdykusią, net nerimtą, flirtuojančią su kunigais merginą. Vis dėlto greitai įsitikiname, kad Liucė jautrus, meilės ieškantis žmogus. Ji pažadina Liudo Vasario troškimą patikti moterims, prisiminimai apie ją žadina jauno poeto vaizduotę, jie kalbasi apie meną, kūrybą, pašaukimą, jie abu mato ir giliai išgyvena gamtos grožį. Liucė drąsi, ji neslepia savo susižavėjimo jaunu klieriku: atvyksta į seminariją, dovanoja pirštines, pyksta, kai šis neatvažiuoja pas juos per atostogas, pati atvažiuoja kriausių, prieš Vasario šventimus per išleistuves išbando Vasarį, norėdama įsitikinti, ar gali tikėtis būti kartu su juo. Neįvykęs pabučiavimas buvo ženklas Liucei, kad jos meilei nelemta išsipildyti. Tokie išgyvenimai brandino Liucę kaip asmenybę, **bet atėmė gyvenimo džiaugsmą**. Kitas Liucės gyvenimo etapas – gyvenimas su daktaru Brazgiu, už kurio ji tekėjo nemylėdama. Dabar Liucė – motina. Vaikelio laukimas teikia laimę, vidinę ramybę, gyvenimo prasmę net tada, kai didžioji gyvenimo meilė neišsipildė. Galima manyti, kad Liucės noras matyti Liudą Vasarį kaip sūnaus krikštatėvį – tai bandymas neprarasti mylimo žmogaus. Trečiasis veikėjos gyvenimo etapas – gyvenimas su ponu Glaudžium, už kurio Liucė ištekėjo po Brazgio žūties. Dabar ji – nelaiminga moteris: su vyru jos nesieja joks dvasinis ryšys, vyras net nemylė jos vaiko, ji Glaudžiui – graži iškaba, etiketė, jos namuose besilankantys vyrai jai neteikia gyvenimo džiaugsmo. Liucė tokiu sunkiu gyvenimo momentu turi dvi atramas – tai rūpinimasis mylimu sūnumi Vytuku ir draugystė su Liudu Vasariu. Tačiau Liucė žino, kad Vasaris myli Aukšę, ir bijo jį prarasti – daugiau neturi artimos sielos žmonių, kuriais galėtų pasitikėti. Vytukas miršta. Liucę dar prislegia žinia, kad ji – kunigo duktė. Liucė jautėsi per silpna pakelti tokius likimo smūgius. Jos priešmirtinė puota – tai maištas prieš pasaulį, prieš likimą. Putino sukurtas sudėtingas Liucės paveikslas yra įdomus ir įtaigus.

Taigi, J.Biliūno Juozapota ir V. Mykolaičio-Putino Liucė – **baudžiavos ir naujųjų laikų moterys. Tai lėmė jų skirtingus charakterius, kitokį požiūrį į pasaulį**. Vis dėlto ir Juozapotai, ir Liucei būdinga tai, kas įgimta moteriai, – meilės, šeimos troškimas. Panašūs siekiai ir dėl skirtingų priežasčių ištikę tragiški likimai patvirtina seną tiesą, kad be meilės nėra laimės, nėra gyvenimo prasmės. [625 ž.]

(Rašinys ir jo vertinimas paimtas iš „Lituanistų avilio“/kalba netaisyta/kursyvu pažymėtos stiliaus klaidos, o ryškesniu šriftu –turinio netikslumai)

Komentaras: Rašinys neblogas, atitinka II pasiekimų lygį (pagal vertinimo kriterijus galima pasižiūrėti, koks taškų maksimumas). Ko trūksta šiam rašiniui – atpasakoti siužetai, veikėjos šiek tiek pacharakterizuotos, bet nėra gilesnės analizės. Ar tik nebus čia kalta temos formuluotė? Ji juk niekur nekreipia mokinio minties. Nėra nurodomi nagrinėjimo aspektai, o ir rašantysis jų įžangoje nesuformuluoja. Skaitant lyg ir paaiškėja – Juozapota tradicinė moters, Liucė- naujos kartos, savarankiška. Nurodomas jas siejantis bruožas: abi nori būti mylimos, laimingos. Antroji pastraipa aiškiai per ilga. Pabaigoje suformuotas tinkamas apibendrinimas, nuo kurio vertėjo pradėti. J.Biliūno kontekstu remiamasi netikslingai.

Temos plėtotė – 6, gilioji struktūra – 2; kūrinį interpretavimas – 5, rėmimasis kontekstu – 2.

Literatūra-žmogaus sielos tyrinėtoja (privalomi autoriai A.Škėma, M.Katiliškis, J.Aputis)

Žmogaus sielos pasaulis neaprepiamas. Pažvelgti į jo gelmes bandė antikos laikų mąstytojai, Renesanso laikų filosofai ir visų laikmečių bei epochų kūrėjai. Literatūroje jau nuo seno tyrinėjamas individo dvasinis pasaulis- jo vidiniai išgyvenimai, santykiai su pasauliu ir savimi. Nematomas, sunkiai apibūdinamas jutiminis žmogaus gyvenimas traukė įvairių kartų, literatūrinių krypčių kūrėjus. Kiekvienas iš jų savaip šiuos pojūčius interpretavo. Pavyzdžiui, XX amžiaus vidurio modernizmo atstovas, egzistencialistas Antanas Škėma savo romane „Balta drobulė“ bandė pažvelgti į pačias slapčiausias žmogaus sielos gelmes, o kitas šio laikotarpio autorius M.Katiliškis realistiniame romane „Miškais ateina ruduo“ didžiausią dėmesį skyrė meilės, išdavystės temai.

Ko gero, vienas žymiausių egzodo literatūros atstovų buvo modernistas Antanas Škėma. Teatrališka, dramatiška asmenybė, savo sužeistą sielą nuo pasaulio gynusi ironija. Rašytojo gyvenimo kelias labai sudėtingas (išgyveno Pirmojo pasaulinio karo baisumus, baimę, kad paveldės psichinę motinos ligą, emigranto dalią, kūrybos kritiką). Toks ir jo romano „Balta drobulė“ pagrindinis veikėjas Antanas Garšva. Rašytojas aprašo vienišo, nelaimingo žmogaus nuopuolius, išgyvenimus, apmąstymus, kurie susiję su žmogaus siela. Kurdamas Antano Garšvos paveikslą autorius gilinasi į esminius egzistencinius klausimus: „Kokia gyvenimo prasmė?“ / „Kaip išgyventi pasaulyje, kuriame vyrauja chaosas, sumaištis?“ / „Kaip apsaugoti savo sielą nuo pasaulio absurdo?“ Išgyvendamas asmenybės dvilypumą (kūrėjas, kurio kūryba niekam nereikalinga, ir liftininkas, dirbantis vienodą, monotonišką, nuobodų, nemėgstamą darbą), pagrindinis veikėjas patiria dvasinę tragediją, išprotėja. Beprasmiškas gyvenimas, susvetimėjimas, absurdiška savijauta svetimame, priešiškame pasaulyje veda veikėją į asmenybės griūtį. Sąmonės srauto technika romane išryškina tą vidinį susiskaldymą, minčių chaotiškumą. Antanas Garšva nuolat išgyvena sielos pragarą: jis pats nelaimingas, nelaimingi ir žmonės, su kuriais susitinka gyvenimo kely (Jonė, Elena, tėvas, motina ir Stanley). Iš esmės vienintelis dalykas, gelbstintis, suteikiantis nors kiek prasmės, vis dėlto yra kūryba. Taigi, šiame moderniaame romane A.Škėma atskleidžia kuriančio žmogaus psichologiją, dvasinio pasaulio susiskaldymą, sielos kančias, kurias patiria XXa. vidurio katastrofų žmogus.

Dar vienas XXa. vidurio rašytojas, tradicinės realistinės prozos atstovas - Marius Katiliškis. Jo kūryba - tai pasakojimai apie skirtingus Lietuvos gyvenimo etapus, žmonių patirtis, išgyvenimus (romanai „Užuovėja“ ir „Miškais ateina ruduo“ vaizduoja Nepriklausomos Lietuvos laikus, o „Išėjusiems negrįžti“ - tragiškus Antrojo pasaulinio karo metus). Romane „Miškais ateina ruduo“ pasakojama iš pirmo žvilgsnio banali meilės istorija. Intriga labai paprasta: du klasikiniai trikampiai, kuriuos sudaro persipynę keturių pagrindinių veikėjų - Tiliaus, Monikos, Agnės ir Petro Doveikos-likimai. Tačiau rašytojas siekia gilesnės savo veikėjų sielos analizės. Gaivališka Tiliaus ir Monikos prigimtis veda į pražūtį, nuo kurios negelbsti nei tyra Agnės meilė, pasiaukojimas. Žmonių likimai nenuspėjami, o vidiniai konfliktai kyla iš veikėjų asmenybių susitaikymo, prisitaikymo. Romano pasakotojas gilinasi, skverbiasi į slapčiausias savo herojų sielos gelmes. Lėtas pasakojimo būdas, perpintas gausių gamtos aprašymų, analizuojamos meilės, išdavystės, susitaikymo su likimu temos. Skirtingos veikėjų patirtys, vidiniai išgyvenimai, intrigos, apgavystės atskleidžia vieną troškimą-nenumalšinamą asmeninės laimės troškimą. Deja, M.Katiliškio romano veikėjai nepatiria tos laimės, sielos ramybės.

Lietuvių ir visuotinėje literatūroje yra nemažai autorių, kurie tyrinėjo žmogaus sielos gelmes. Savo kūrinuose jie bandė įrodyti, kad individo dvasinio pasaulio potyriai daro didžiausią įtaką jo gyvenimui. Kiekvienas rašytojas ieškojo savo būdų tuos išgyvenimus perteikti. Egzistencialistas A.Škėma pasirinko modernų, sudėtingą, daugiasluoksnį „sąmonės srauto“ būdą tam, kad atskleistų kuriančio žmogaus vidines kančias. M.Katiliškis nuėjo kitu keliu- aprašė, analizavo realaus gyvenimo, kasdienių įvykių sukuryje vidinius prieštaravimus išgyvenančius žmones. [509 ž.]

Ieva 12 klasė

Komentaras: taip pat II pasiekimų lygis; aukščiausiajam I lygiui pritrūko sąsajų, didesnio dėmesio raiškai. Taip pat kūrinių ir autorių pasirinkimo įvairovės. Analizuojami du prozininkai, abu iš privalomų autorių sąrašo, jei būtų pasirinkta poezija, pvz. H.Radausko kūryba, tai temos plėtotė būtų buvusi įvairiapusiškesnė.

Temos plėtotė – 6, gilioji struktūra – 3; kūrinių interpretavimas – 6, rėmimasis kontekstu – 2.

Apibendrinimas

LITERATŪRINIO RAŠINIO KŪRIMAS: 5 ŽINGSNIAI (teorija pagal mokytoją O.Baumilienę)

1 Literatūros tekstų parinkimas ir grupavimas juos tarpusavyje lyginant (ieškant paralelių ar kontrastų):

- Rinktis bent du autorius (vienas iš privalomų sąrašo),
- Nesistengti aprėpti kuo daugiau autorių ar kuo daugiau kūrinių – nuo kiekybės dažniausiai kenčia kokybė. Geriau paimti po vieną autoriaus kūrinį ir jį atidžiai, siejant su tema, išanalizuoti,
- Geriau imti tuos autorius, kurių kūryba turi panašumų – ypač skirtingų autorių tekstus sunku „sukabinti“,
- Reikia ieškoti aspekto ar aspektų, kurie kūrinius susietų – tai labai svarbu, nes nesusieti kūriniai skaitytojui (mokytojui) sukuria aplaidaus autoriaus (mokinio) įspūdį.

2 Pastraipų teiginių ir išvadų formulavimas:

- Teiginiai labai konkretūs (minimas autorius ar kūrinys),
- Teiginys turi išplaukti iš teksto,
- Teiginys turi būti susijęs su rašinio tema,
- Suformulavus teiginius, numatyti galimas išvadas – jos platesnės negu teiginiai,
- Išvados susijusios su rašinio tema ir pastraipų teiginiais.

3 Terminijos numatymas:

- Žinant autorius ir jų tekstus, kurie bus analizuojami, reikia numatyti terminiją, kitaip literatūrinis rašinys gali tapti tik atpasakojimu,
- Terminija – tai meninės priemonės, mokslinės sąvokos, istorinės nuorodos, kuriančios literatūrinio rašinio „aplinką“, be kurios tokio tipo rašinys būtų primityvus, neinformatyvus, nerodytų mokinio išprusimo ar gebėjimo suprasti literatūrą kaip mokslo sritį.

4 Įžangos numatymas:

- Galima įžangoje temą aiškinti, bet nereikia pamiršti, kad literatūrinis rašinys pradedamas nuo literatūros,
- Pristatomi autoriai, kurių kūriniai bus analizuojami,
- Įvardijamas aspektas/aspektai, kurie susies kūrinius,
- Įžangos pabaigoje galima formuluoti klausimą, grąžinantį skaitytoją prie konkrečios temos.

5 Pabaigos kūrimas:

- Nurodyti, kuo autorių kūriniai skirtingi,
- Nurodyti, kuo autorių kūriniai panašūs
- Aptariant skirtumus ir panašumus nenutolti nuo rašinio temos.

Praktinės užduotys

Šioje konspekto dalyje bus nesudėtingos užduotys, skirtos pakartojimui, įtvirtinimui, apibendrinimui. Tai: temų išsklotinė, testai, praktinės užduotys, padėsiančios pasiruošti rašiniui.

Temų išsklotinė

Nr	Tema/komentarai	Autoriai	Kūriniai	Teksto suvokimas	Rašiniai, pastraipos/teiginiai
1	Žmogus ir Tėvynė; Išvykimas iš tėvynės savo noru arba ne savo noru; Nelaimingi žmonės.	Just. Marcinkevičius	Drama „Mažvydas“	D. Dokšaitė – Lietuvoje galimybių daug, užsienyje dar daugiau. Emigracija – ar Lietuva išsivaikščios.	Pastraipa „Emigracija – mūsų tautos nelaimė“ „Žmogus ir tėvynė lietuvių literatūroje
		J. Radvanas	„Radviliada“		
		S. Neris	Karo metų lyrikos rinkinys „Prie didelio kelio“		
		D. Grinkevičiūtė	Atsiminimų knyga „Prie Laptevo jūros“		
		A. Škėma	„Balta drobulė“		
2	Žmogus / asmenybė/ visuomenė;	V. Šekspyras	„Hamletas“	„Technologijų tironija“ žmonės tampa vis daugiau suvaikėję. Nebemoka būti atsakingi patys už save („Dialogas“ E. Tarvydytė). „Gyvenimas, kaip viena pamoka“ V. Juknaitė kalbasi su Elze. Suaugęs apsimitinėja ir praranda dalį savęs (užsimeta kaukes).	Rašinys „Ar žmogui reikia autoritetų?“ Pastraipa „Vienišas žmogus- nelaimingas žmogus“ „Gyventi dėl kitų ar gyventi sau?“ „Ar turtas daro žmogų laimingą?“ „Žmogus ir likimas lietuvių literatūroje“
		V. Juknaitė	Apysaka „Stiklo šalis“ (šiuolaikinis moters požiūris visuomenėje)		
		Just. Marcinkevičius	Drama „Mažvydas“		
		R. Granauskas	„Duonos valgytojai“		
		B. Vilimaitė	„Dzūkų mergaitė“		
		V. Mykolaitis-Putinas	Romanas „Altorių šešėly“ (žmogus ieško savęs)		
		A. Škėma	„Balta drobulė“		
		V. Krėvė	Drama „Skirgaila“		
3	Laisvė – atsakomybė, šiuolaikinis žmogus renkasi ne laisvę, o ekonominę gerovę. Rašytojas A. Kamiu yra pasakęs: „Laisvė – pavojinga, taip sunkiai išgyvenama, nors ir masinanti.“	D. Grinkevičiūtė	Atsiminimų knyga „Prie Laptevo jūros“	V. Radžvilas, straipsnis „Laisvės naštos svoris“	„Ką reiškia būti laisvu žmogumi?“
		V. Šekspyras	„Hamletas“		
		Just. Marcinkevičius	Drama „Mažvydas“		
		V. Mykolaitis-Putinas	Romanas „Altorių šešėly“		
		J. Biliūnas	„Liūdna pasaka“		
		A. Škėma	„Balta drobulė“		

4	Maištas Protestas, kova, nesitaikymas, pasipriešinimas. Maištauti gali subrendęs ir nesubrendęs žmogus (paaugliškas ir suaugusio žmogaus maištas). Amžinojo maišto simbolis yra Prometėjas.		Mitas apie Prometėją		Maištininkas tai žmogus, metantis iššūkį blogiui, prievartai, nustatytoms normoms ir taisyklėms. Beveik visada yra dalykų, prieš kuriuos norisi maištauti. Maištaujantis žmogus visada yra pasmerktas ir labai retai kada nepralaimi.
		V. Šekspyras	„Hamletas“		
		A. Kamiu	„Sizifo mitas“		
		J. Picoult	„Mano sesers globėjas“		
5	Kančia Skausmas, neviltis, kentėjimas. Kančia gali būti ir fizinė, ir dvasinė. F.k.: smurtas, fizinis skausmas, liga... d.k.: netektis, išdavytė, nusivylimas, nelaiminga meilė... Dvasinė kančia sunkesnė, baisesnė. Kančios simbolis – kryžius. Didžiausias kankinys – Kristus.	Just. Marcinkevičius	Drama „Mažvydas“ (istorinis kankinys)		Kančia yra ribinė situacija, kurioje žmogus yra išbandomas. Kančia žmogų gali sugniuždyti, gali ir prikelti. Dvasinė kančia gali apvalyti žmogaus sielą, suteikti naują šansą gyventi kitaip. Kančia iš žmogaus daug atima, bet ir daug duoda. Kai sunku, kai žmogus daug kenčia, kančią laiko bausme už kažką.
		F. Dostojevskis	„Nusikaltimas ir bausmė“ (Sonia – kankinė)		
		Maironis	Eilėraščiai „Išnyksiu kaip dūmas“, „Vasaros naktys“, „Nuo Birutės kalno“		
6	Laimė Būsena, džiaugsmas, sėkmė, likimas. Laimės simbolis – pasaga. Nacionalinis charakterio bruožas – būti nelaimingam. Paradoksas: atrodo, kad laimingiausi žmonės yra išprotėję žmonės...	B. Vilimaitė	„Dzūkų mergaitė“		Laimė – aukščiausias gėris. Mes nemokame būti laimingi, nes netikime laime. Kai žmogus išmoks gyventi čia ir dabar, džiaugtis tuo, ką turi, jis bus laimingas. Reikia pasitikėjimo savimi, sveikatos, tikėjimo, palankaus likimo...
		V. Juknaitė	Apysaka „Stiklo šalis“		
		A. Škėma	„Balta drobulė“		
		J. Biliūnas	„Laimės žiburys“, „Liūdna pasaka“		
		J. Ivanauskaitė	Esė knyga „Viršvalandžiai“		

Komentaras: ši lentelė - mokinės darbas. Ji nėra ir negali būti baigtinė, siūlome pabandyti ją užpildyti autoriais, kūrinių, kontekstais, teiginiais, samprotavimo ir analizės aspektais, rašinių temomis. Tik pildydami tokio tipo temines lenteles, galėsite tinkamai pasiruošti BE rašiniui.

Teksto analizė ir samprotavimo užduotis

Kukutis, baigdamas paskutinį gyvenimą

-Visą gyvenimą
kirviu lyginau rąstų šonus,
pjūklų skambinau šalnoms,
dalgiu kirtau per dobilų kojas,
botagu šventinau gyvulius...

Iš gyvenimo dariau sau namus:
kiemą ir šulinį
su pasilenkusia moterim,
su veršiais,
kurie prieš pjaunant
laižydavo man rankas,
su savo paties verkimu,
kai nesuprasdavau-
girtas esu
ar nelaimingas?

Ką bedarydavau,
išeidavo vis mano gyvenimas:
tuoj viskas
jo vardu pavadinama.
Kas metai
gyvenimo vis daugėjo
ir daugėjo,
o man-
viskas mažėjo,
štai lieka vos įžiūrimas vardas
atsiskaitymų knygoj...

Ne kartą bandžiau
išeiti,
pagyvent slapta nuo gyvenimo.
Vos pajudėdavau- vėl jis tęsdavosi,
viską sau pasiimdamas.

Net paskutinio atodūσιο
man nepalieka:
jis vis dar vadinasi gyvenimu.

M. Martinaitis

1. Aptarkite pavadinimą. Kuo jis neįprastas?

1 taškas

2. Kokia meninė priemonė yra „baigdamas paskutinį gyvenimą“ ?

1 taškas

3. Koks žmogus yra Kukutis ? Apibūdinkite jį remdamiesi tekstu:

2 taškai

4. Kokia kūrinio tema? (galima formuluoti klausimo forma)

1 taškas

5. Gyvenimą Kukutis supranta pirmiausia kaip darbą. Išrinkite ir įvardinkite 2-3 menines priemones, apibūdinančias kasdienius darbus:

2 taškai

6. Kodėl namų erdvėje minima moteris?

1 taškas

7. Kaip suprantate pasakymą *“Kas metai/gyvenimo vis daugėjo/ir daugėjo,/o man-/viskas mažėjo,/“*?

2 taškai

8. Kaip Kukutis bando priešintis gyvenimui?

1 taškas

9. Koks šios baladės kontekstas (iš kokio rinkinio/kuo ypatingas Kukučio personažas/koks laikmetis minimas...)?

3 taškai

Justino Marcinkevičiaus kūrybos kartojimo ir įtvirtinimo testas

1. Pristatykite Justiną Marcinkevičių: _____

1 taškas

2. Pakomentuokite Just. Marcinkevičiaus žodžius iš „Dienoraščio be datų“ (samprotaukite apie tai, kuo jie svarbūs, kokia jų prasmė, **ką sako apie autorių**/apie ką verčia susimąstyti?):

2.1. *Visą gyvenimą mokausi žmogų, / Baigias gyvenimas. Vis dar nemoku. /*

1 taškas

2.2. *Neliks duonos su druska- liks Tėvynė*

1 taškas

2.3. *Turbūt ne dėl savęs esu, / esu turbūt dėl ko nors kito/*

1 taškas

3. Kokios pagrindinės temos išryškėja Just. Marcinkevičiaus kūryboje?

3 taškai

4. Kokį tikslą rašydamas dramatinę trilogiją „Mindaugas/Mažvydas/Katedra“ turėjo autorius?

1 taškas

5. Koks pagrindinis dramos „Mažvydas“ konfliktas?

1 taškas

6. Kodėl Mažvydas nelaimingas?

1 taškas

7. Koks Mažvydo požiūris į meilę ir pareigą (jei galite, pacituokite)?

3 taškai

8. Pakomentuokite Mažvydo žodžius, pasamprotaukite apie tai, kuo jie svarbūs, kokia jų prasmė, **ką sako apie veikėją?**

8.1. *Šaknim-į pragarą, šakom į dangų,/Klausyk, bet juk tai velniškai gražu/Kokia prasmė. Ir medis, ir žmogus/Šaknim-į pragarą, šakom į dangų.//*

2taškai

8.2.*Aš grumsiuos dėl kiekvieno žodžio... Kelsiu,/ Laikysiu, stumsiu, risiu jį į kalną,/Kaip tas Sizifas akmenį... O galgi/ Tasai akmuo Sizifui – ne bausmė,/O laimė? Ne kančia- o džiaugsmas? Gal/ Be to akmens gyvenimo nebūtų...//*

2taškai

9.Suformuluokite 2/3 teiginius samprotavimo rašinio temai „**Ar gimtoji kalba vis dar vertybė?**“

2/3 taškai

10.Parašykite literatūrinio rašinio pastraipą tema „**Pareigos ir laimės konfliktas Just. Marcinkevičiaus dramoje *Mažvydas***“:

Teiginiai: _____

5 taškai

2. Tema: _____

Argumentai: _____

Teiginiai: _____

5 taškai

3.Tema: _____

Argumentai: _____

Teiginiai: _____

5 taškai

4.Tema: _____

Argumentai: _____

Teiginiai: _____

5 taškai

Testas (Realizmas)

Kas yra realizmas? _____

1 taškas

Išvardinkite svarbiausius realizmo bruožus:

3taškai

Išvardinkite žymiausius Vakarų Europos ir lietuvių literatūros realizmo atstovus:

4 taškai

Kas būdinga J.Biliūno kūrybai?

3taškai

Kokia pagrindinė novelės „Vagis“ problema?

1 taškas

Kokios problemos nagrinėjamos šiame kūrinyje?

2 taškai

kartu dėjau ir nudėjau save, amžinai.. O tą senpalaikę velnias užmušė, ne aš... Gana, gana, Sonia, gana Duok man ramybę,- sušuko jis maudulio smaugte smaugiamas.- Duok man ramybę!

1. Kokia šios ištraukos tema? Kaip siejasi su visu kūrinium?

2taškai

2. Ar R.Raskolnikovas jaučiasi kaltas nužudęs senę? Kodėl?

2taškai

3. Kaip manote, kodėl R.Raskolnikovas prisipažino Soniai apie nusikaltimą?

1taškas

4. Kokie du skirtingi žmogaus ir gyvenimo supratimai susiduria šioje ištraukoje?

2taškai

5. Kokia pagrindinė problema keliamą šioje ištraukoje ?

1taškas

Iš viso 27 taškai

Vertinimo lentelė

Taškai	27-26	25-24	23-22	21-18	17-14	13-11	10-8	7-5	4-3	2-0
Pažymys	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Skaitykite ir mąstykite

(sakiniai iš R.Granausko novelių apysakos „Šventųjų gyvenimai“)

Matai, poetams ne tiek rūpi išviršinis moters grožis, kiek jų siela.

Anksčiau kiekvienas sekmadienis pradėdavo artintis neskubėdamas ir iš tolo, ramiai ir gražiai, ir jį laukdavo jo, nes vėl galės eiti mišku į bažnyčią. Juk jau vien tas ėjimas yra minčių nešimas kažkam toli esančiam, nematomam, dunksančiam. Neši tas mintis lyg kokioje procesijoje, nors ir žinai, jog eini vienas. Nuneši, tyliai padėsi papėdėje, ir tau bus labai gera.

Ji buvo mergos vaikas, ir jos motina buvo mergos vaikas. Dažniausiai taip ir būna. Gimsta toks žmogus nelaukiamas ir niekam neatneša vilties. Ir turi jis tartum sprauste įsisprausti tarp anksčiau gimusių ir anksčiau pradėjusių gyventi. O kaip gyventi, kad neužkliūtum už jų nei balsu, nei alkūne? Lyg eitum kartu su visais, bet pačiu pakraštėliu, lyg valgytum paties užsidirbtą duoną, tačiau nedrąsiai ir mažais kąsneliais.

Vieną dieną mergaitė suprato, kad niekur pasaulyje ji neturi namų. Sraigė turi, gyvulys turi, medis turi pavėsį po savo šakomis, tik ji viena- nieko. Todėl nusprendė, kad pati sau bus savo namais, visur juos nešiosis ir viena juose gyvens.

Kiekvienas žmogus yra sukurtas kokiam vienam darbui. Tas jam geriausiai išeina, tas jam mieliausias, tą jis galėtų dirbti niekada nepavargdamas. Ir neliūdintų širdies mintis, kad visko niekuomet nepadirbs. Žinoma, nepadirbs, bet juk dirbo, bet juk džiaugėsi vakare nudirbtuoju, o tie maži jo džiaugsmas dėjosi į krūvą, gulėsi vienas prie kito, kol pasidarė aukštumo sulig gyvenimu.

Jis turėjo tėvą, bet pats sau sakėsi esąs našlaitis. Šita mintis buvo labai skaudi vaikystėje ir paauglystėje, paskui jau nebe.

Aš tik žinau, kaip buvo, bet žinoti ir atsiminti- visai ne tas pats.

Sako, didelio skausmo, gilios netekties valandą ant mūsų proto akių nusileidžia lyg kokia tamsi uždanga, prigesindama saulės šviesą, pasaulio spalvas, žmonių veidus. Atmintis tada plūduriuoja it riešuto kevalas juodame vandeny, laukdama, kol bus prinešta prie kokio nors kranto. Nes nėra formų, vaizdų, detalių, į kurias ji galėtų įsitverti ir viską atgaminti.

Sako, kai ko nors lauki, laikas slenka daug lėčiau. Sako, o nežino, kad tada, kai nieko nebelauki, jis suvisam sustoja. Sustoja laikas, sustoja laikrodžiai, pati žmogaus širdis gali sustoti nuo tokio nieko nebelaukimo.

Yra dvejopi žmonės: vieni pradeda galvoti nuo paties blogiausio, antri - nuo ne taip blogo, kol galiausiai vis tiek prisigalvoja iki tos vietos, nuo kurios pirmieji ir buvo pradėję.

Dienos šviesa negali tiek parodyti žmogui, kiek nakties tamsybė. Viską parodo, visą gyvenimą parodo. Nežiūrėtum, nematytum, bet kad negali. Tavo gyvenimas lenda tau į akis-ir nenusuksi jų į šoną, nenukreipsi kitur vyzdžių.

Komentaras: tokio tipo užduotis (išrinkti sakinius) gali būti skiriama mokiniams, nes komentuodami kūriniių ištraukas jie gali samprotauti, aiškinti, ieškoti prasmiių.

Naudota literatūra

1. Baumilienė O., Literatūra- dialogo partneris samprotaujant. Gamta ir žmogus, *Komentariai ir užduotys 9-12 kl.*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2014.
2. Baumilienė O., Kanišauskaitė I. ir kt., Lietuvių literatūros konspektas abiturientui, *Rašytojų gyvenimas ir kūryba /kontekstai*, Vilnius: Baltos lankos, 2014.
3. Bartašiūnienė N., Literatūra- dialogo partneris samprotaujant. Maištavimas ir vergystė, *Komentariai ir užduotys 9-12 kl.*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2012.
4. Černauskienė N., Rašinys kaip dėlionė, *Patarimai ir užduotys*, Kaunas: Šviesa, 2014.
5. Daujotytė V., *Salomėja Nėris: Fragmento poetika*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
6. Daujotytė V., *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera, 2001.
7. Granauskas R., *Šventųjų gyvenimai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013.
8. Interneto prieiga: <http://www.upc.smm.lt>
9. Interneto prieiga: <http://www.nec.lt>
10. Marcinkevičius J., *Dienoraštis be datų*, Vilnius: Vaga, 1981.
11. Nauckūnaitė Z., *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2002.
12. Notrimaitė-Muzikevičienė G., Ramonienė M. ir kt., „Žmogus ir kalba“, *Lietuvių kalbos vadovėlis 11-12 kl.*, Vilnius: Baltos lankos, 2012.
13. Lietuvių kalbos (gimtosios) BE vertintojų mokymų metodinė medžiaga, Vilnius, 2011.
14. Lituanistas-lituanistui (*mokome rašyti samprotavimą*), Vilnius, 2007.
15. Salienė V., Smetona A., Lietuvių kalba, *Vadovėlis XI-XII kl.*, Vilnius: Tyto alba, 2004.
16. Škėma A., *Balta drobulė*, Vilnius: Alma littera, 2006.